

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра педагогіки та психології

Реєстраційний № _____

Бакалаврська робота
РОЛЬ ІЛЮСТРАЦІЙ У ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ.
ВІДНОШЕННЯ ДИТИНИ ДО КНИГ З ІЛЮСТРАЦІЯМИ.

ТУРОВЦІ БЕАТА БЕЙЛІВНА

Студентка IV-го курсу

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Освітній рівень: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол №1/2016

Науковий керівник:

Кулін А.З.

Завідувач кафедрую _____

Маргітич К.Є

канд. пед. наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2017 року

Протокол № _____ / 201_

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра педагогіки та психології

Бакалаврська робота
РОЛЬ ІЛЮСТРАЦІЙ У ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ.
ВІДНОШЕННЯ ДИТИНИ ДО КНИГ З ІЛЮСТРАЦІЯМИ.

Освітній рівень: бакалавр

Виконав: студентка IV-го курсу

спеціальності 012 Дошкільна освіта

Туровці Беата Бейлівна

Науковий керівник: Кулін А.З.

Рецензент: Ешпан Маргарета С.

Берегове

2017

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Pedagógia és Pszichológia Tanszék

**AZ ILLUSZTRÁCIÓ HELYE A GYERMEKIRODALOMBAN.
ÓVODÁS GYERMEKEK KAPCSOLATA A KÉPESKÖNYVEKKEL.**

Szakedolgozat

Készítette: Turóci Beáta

IV. évfolyamos Óvodapedagógia

szakos hallgató

Témavezető: Kulin Ágnes

Recenzens: Espán Margaréta

Beregszász – 2017

Зміст

Вступ	6
I. Ілюстрація	7
I.1. Ілюстрація в книжках.....	8
I.2. Методи створення ілюстрацій.....	10
II. Ілюстрація для дітей	13
II.1. Історія перших дитячих та ілюстрованих книжок.....	13
II.2. Сьогодення та розвиток ілюстрацій дитячих книжок.....	15
III. Діти у світі картин казок	20
III.1. Казки та картини.....	20
III.2. Зв'язок між дитиною та ілюстрацією.....	24
IV. Хороші та погані ілюстрації	28
IV.1. Значення ілюстрації.....	32
V. Практична робота	34
Резюме	47
VI. Додаток	50
VI.1. Список використаної літератури.....	50
VI.2. Список використаних зображень.....	53
VI.3. Список посилань.....	54
VII. Додаток практичної частини	56
VII.1. Плани занять.....	56
VII.2. Список графіки.....	58
VII.3.Список використаних зображень.....	67

Tartalomjegyzék

Bevezetés	6
I. Az illusztráció	7
I.1. Illusztráció a könyvekben.....	8
I.2. Az illusztrációkészítés technikái	10
II. Illusztráció a gyermekeknek	13
II.1. A gyermekkönyvek és képek könyvek történetének kezdetei.....	13
II.2. Napjaink távlatai a gyermekkönyv illusztrációban	15
III. Gyermekek a mesék képi világában	20
III. 1. A mese és a kép	20
III.2. A gyermek és az illusztráció kapcsolata	24
IV. A jó és rossz illusztráció	28
IV.1. Az illusztráció jelentősége.....	32
V. Gyakorlat	34
Összegzés	47
VI. Melléklet	51
VI.1. Irodalomjegyzék	51
VI.2. Képjegyzék	54
VI.3. Hivatkozáslista	55
VII. Gyakorlati rész melléklete	57
VII.1. Az foglalkozásvázlatok táblázatai.....	57
VII.2. Diagramok jegyzéke	59
VII.3. Képjegyzék.....	67

Bevezetés

„A látás nem csak befogadás: teremtés is. És mindaz, amit látunk, nem csak a külső, hanem belső világunknak is része. Kivetítés és befogadás: kiröppenés és visszatérés létezésünk fészkébe.”

(Beney Zsuzsa)

Szakedolgozatom témája az illusztráció helye a gyermekirodalomban, azon belül az óvodás gyermekek kapcsolata a képeskönyvekkel.

A felnövekvő generáció először a különböző képek, formák és színek alapján ismerkedik a világgal, s a későbbiekben ezeket a vizuális tapasztalatokat alakítják szavakká, társítják a megismert képeket különböző fogalmakkal. Modern világunkban azonban a gyermekeket témérdek vizuális inger éri, melyek nem minden esetben megfelelőek korosztályukat tekintve.

Az illusztráció, mint a mesében lévő tartalom képi megjelenítése, az olvasó fantáziájának élénkítésére, a gyermeki fantázia kibontakoztatására szolgál. Ezeknek az úgynevezett „beszédese képeknek” azonban építő hatásaik mellett romboló következményeik is lehetnek, ha nem megfelelő mennyiségben és minőségben tárjuk a csemetéink elé. Nagy felelőssége van e téren a gyermekeket körül vevő családtagoknak és pedagógusoknak, akik az apróságok elé tárják első könyveiket. Képesnek kell lenniük ugyanis, a gyermekirodalom végtelen tárházából kiválogatni a gyermekek sajátosságainak és érdeklődésüknek legmegfelelőbb könyveket. Munkám során ebben a megfelelő döntésben szeretnék a felnőttek segítségére lenni és kapaszkodókat találni számukra a helyes könyvválasztáshoz.

Munkám céljaként megvizsgálom a könyvillusztrációk múltját és jelenét, majd a technikai és formai változatosságok mellett, tanulmányozom milyen a jó és rossz illusztráció a témához kapcsolódó irodalom szerint. Gyakorlatomban arra keresem a választ, hogy a fentiekben leírtak mennyiben egyeznek a gyermekek véleményével, tapasztalataival. Mindemellett azt kutatom, hogy a mai szülők és csemetéjük könyvekkel való kapcsolatára és esztétikai ízlésére, milyen hatással van a modern technika világa.

I. Az illusztráció

„Kapcsold a szót a cselekményhez, a képet az íráshoz”

(Cs. Tóth János)

A mai értelemben a XIX. század közepétől alkalmazzák az illusztráció fogalmát. A magyar nyelv értelmező szótára a következőként határozza meg: valamely könyv, folyóirat szövegéhez tartozó, ott kinyomtatott kép, ábra. Az illusztráció azonban - ennél jóval több.

A XXI. században természetes dolognak fogadjuk el a szövegekhez társuló képeket. Amit látunk, összekapcsoljuk azzal, amit tudunk, így értelmezve a látottakat további ismeretekre jutunk. Ez azért lehet olyan természetes, mert az ember ismeretszerzésének fő forrása ősidők óta a vizualitás.

A mindennapokban megannyi vizuális inger ér minket, mely során agyunk nem ér rá mondatokat fogalmazni és szöveghalmazokat tárolni, hanem olyan úgynevezett „információcsomagokkal” dolgozik, amelyeket – más szavunk nem lévén rá – képeknek nevezhetünk.

„A kép több mint ezer szó” – hangzik a mondás, és csakugyan környezetünket végigszemlélve nehéz feladat lenne írással közvetíteni egyrészt azt, amit látunk, másrészt a közben eszünkbe jutó és eliramló képek sokaságát. A KÉPEK szinte teljesen behálózzák elménket: a múltat emlékképekként tároljuk, a jövőt jövőképként reméljük, elképzeléseinket világképbe sűrítjük, a lelkünk titkairól pedig az álomképek adnak hírt. Valóban az illusztráció szót is legtöbbször emlékezetünkben valamilyen élménnyel társítjuk, melyhez egy megragadó kép, ábra, fotó, vagy egy könyvben látható kísérő motívum társul; és csak ritkán gondolunk arra, hogy mi magunk, vagy akár gyermekeink hányszor készítettünk valamilyen kis illusztrációt emlékeztető, magyarázó, vagy gyönyörködtető jelleggel. Még ritkábban gondolunk az illusztrációra, mint olyan képre - beszédes képre, amely üzenetet közvetít, jelentőséggel bír. Ugyanakkor, ha emlékezetünkben mélyebbre ásunk, s gyermekkori olvasmányaink képes emlékeire gondolunk, akkor közelebb kerülhetünk az üzenetet közvetítő szerepéhez, ahhoz, hogy megértsük mennyi mindent jelenthet csupán egy kép. Kijelenthető - a képek a láthatatlanban születnek, a láthatóban csak végbemennek.¹

¹ Kalmár István: *A szöveg, ha álom* [8-12. bekezdés]

Ilyen látható forma a könyvillusztráció is, hisz a vizuális gondolat rögzítésének eszköze, használja azt bárki: építész, szobrász, író vagy éppen illusztrátor. Bárki, akinél az alkotás végeredménye valamilyen látvány, valami, amit nézünk, befogadunk, és élményekhez jutunk általa.²

Az illusztráció tehát -megvilágít, megmagyaráz, szemléltet, vagyis olyan „eszköz”, amely közvetítő szerepet vállal két dolog között. Képekkel telt világunkban az illusztrációk egyik alapkövetelménye, hogy gondolkodásra serkentsen és utat kínáljon a továbbgondolásra, az önálló értelmezésre. Az írott szöveg képi megjelenítésével szemben elvárás az is, hogy mindvégig maradjon hiteles, szemléletes, egyértelmű és érdekes.³

I.1. Illusztráció a könyvekben

Az illusztrációról ismert fogalmunk leggyakrabban összekapcsolódik a könyvvel. Ez nem véletlen, hisz ősidők óta ez a két fogalom kölcsönösen kiegészíti egymást - hol egyiket, hol másikat helyezve előtérbe.

Kezdetben a középkori kódexek illusztrációit illuminációknak nevezték. Ezeknek a magyarázó képeknek az elterjedése a könyvnyomtatással vált széleskörűvé. A könyvillusztráció a 19. századtól, és még inkább a század végétől elválaszthatatlanná vált a könyv egészétől.⁴

A könyvekben elsősorban a szöveg számít meghatározónak - a szó az uralkodó. A szöveg szolgálatában kell állnia a díszítőelemeknek, a képnek. A könyvillusztráció feladata, nem lehet azonos a falra akasztott kép feladatával, mert szerves tartozéka a könyvnek, s a cselekmény optikai alátámasztására szolgál. Célja, hogy a szöveg ébresztette illúziót és hangulatot erősítse, határozottabb formában állítsa elének.⁵

A szöveg és a kép kapcsolata kétféle módon valósulhat meg: egyrészt, amikor a kép a szöveg tartalmi mondanivalóját jeleníti meg; másrészt, amikor nem a mű tartalmát-szövegét, hanem annak hangulati elemeit fordítja le.⁶ Ennek tükrében az illusztrációk a következőképpen csoportosíthatóak tovább:

² Vida Győző: *Békés Rozi – Rajztól rajzig*, [64. oldal, 1. bekezdés]

³ Kalmár István: *A szöveg, ha álmom*, [8-12. bekezdések]

⁴ Kenéz Tünde: *Mesék és mesekönyvek illusztrációinak adatbázisa*, [5. fejezet, 3. oldal]

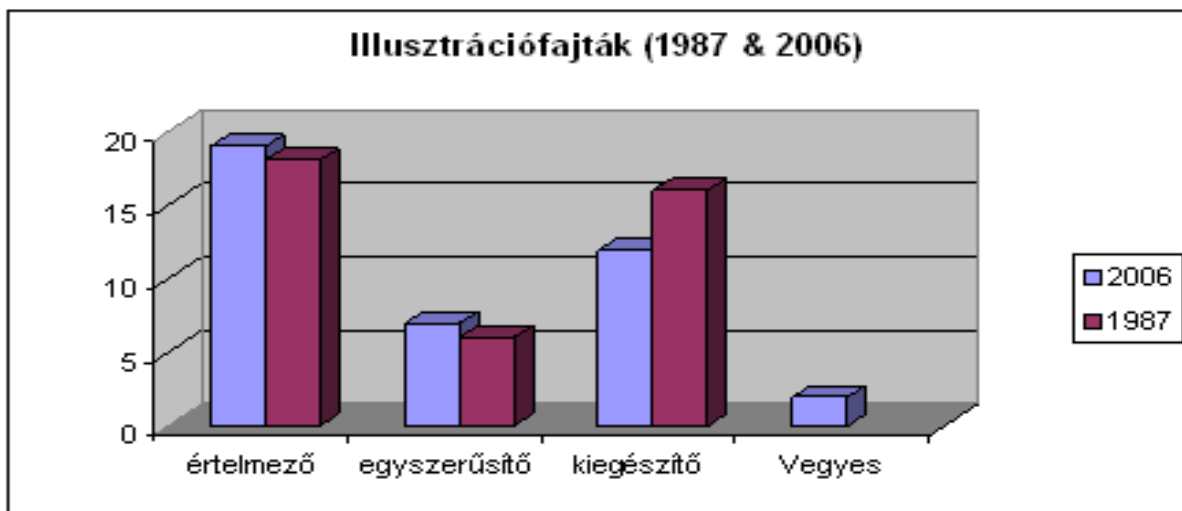
⁵ Tevan Andor: *A könyv évezredek útja: Az illusztrált könyv*, [275 old., I. bekezdés]

⁶ Kalmár István: *A szöveg, ha álmom* [12. bekezdés]

1. **Méretük szerint:** egész oldalas, féloldalas, elszórt, marginális rajzok, záródíszek, iniciálék, fejezetlécek és keretek;

2. **Megjelenítésük szerint:**nyersfordításokhoz hasonló képi megelevenítés, gyermekvilághoz alkalmazkodó, a naivitásra törekvő hangulatos képek sora, valamint tartalmi és hangulati rokonságot magánviselő illusztrációk;

3. **Feladatuk szerint:** díszítő, értelmező és kiegészítő.⁶

1. ábra Kálmán Tünde: 1987 és 2006 illusztrációfajtáinak összehasonlítása, 2008

Kálmán Tünde, a fenti ábrán az illusztrációk feladatuk szerinti megoszlását figyelte meg a 1987- és 2006-ban nyomtatásba került mesekönyvekben. Összehasonlítása során arra jutott, hogy a mesekönyvekben 1987-ben népszerűbbnek bizonyult a kiegészítés általi gondolatébresztés feladata, ami 2006-ra az értelmezésre egyszerűsödött le.

Az illusztráció sohasem kerülhet a szöveg mondandója fölé vagy elé, ellenkezőleg - reflektorfénybe kell állítania a mondandót, ugyanakkor ábrázolásmódja nagyon is önálló és karakteres maradhat. Hiszen a befogadást segítő kép olyan közel tud kerülni az írott műhöz, hogy ugyanazt a mesét, történetet mondja el, csak éppen egy másik, magát vizuálisan kifejező nyelven. Eközben az írott és rajzolt gondolat között az összekötő kapocs a hangulat és a jellemábrázolás.⁷

Az illusztráció kapcsolatát azonban nemcsak a szöveghez való viszonyának érvényesülésében kell keresnünk, hanem értékelnünk kell annak kapcsolatát az adott korszak egész képzőművészetével, nemzeti hatásaival és kulturális alapjaival is. Az illusztrátornak legyen joga ahhoz, hogy alkotásában ne csupán a szöveg tartalmi oldalát erősítse, hanem alkotó

⁶ Kenéz Tünde: *Mesék és mesekönyvek illusztrációinak adatbázisa* [5fejezet, 3-4. oldal]

⁷ Cs. Tóth János: „*Kapcsold a szót a cselekményhez*”, *a képet az íráshoz. (A Móra Kiadó, mint a gyermekkönyvillusztrátorok szellemi műhelye)* [39. oldal]

módon avatkozhasson be a könyv által követett szándékba. Így a könyv hatása erősebb és inspirálóbb lesz; amely az olvasót arra ösztökéli, hogy saját fantáziáját fejlessze.⁸

A kép tehát nem csupán a szöveg megvilágítását szolgálja, az olvasó az illusztráció segítségével átéli, átérzi a történetet. Fontos mindeközben, hogy az illusztrátor által létrehozott képi világ olyan legyen, amely „hisz önmagában”, a szövegtől függetlenül is működőképes, illetve azzal erőteljes viszonyban áll. Tévedés azonban, kizárólag „illusztrált könyvekről” beszélni, hiszen az minden esetben feltételezi a megvilágítandó szöveg jelenlétét.

Helyesebb talán képeskönyvekről szólni, azaz olyan papír alapú történetekről, amelyek kibontásában a képeknek meghatározó, olykor kizárólagos, de mindenképp a szöveggel egyenrangú szerepe van.⁹

I.2. Az illusztrációkészítés technikái

Az illusztrált könyv hosszú folyamatok során alakult ki, s nem csak fogalmi szempontból, hanem technikai téren is.

Az illusztrációkészítésben hasonlóan a szabad grafikai tevékenységhez, számos technikai megoldást lehet választani. Ezeket két nagy csoportba sorolhatjuk, aszerint, hogy a végeredmény hány példányban készíthető el: így egyedi és sokszorosított technikákról beszélhetünk.¹⁰

A képet nyomtató legrégebb eljárás a fametszettel való nyomtatás. A fametszet ma is ugyanúgy készül, mint több száz évvel ezelőtt. A lecsiszolt falaprarajzolt vonalak mentén

⁸ Dusan Roll: *Gyermekkönyvek hősei illusztrációs megfogalmazásban a BIB-en* [75. oldal]

⁹ Révész Emese: *Kalapos nyulakról, s egyébektől, 2014 első félévének hazai gyermekkönyv illusztrációiról* [1. bekezdés]

¹⁰ Gallusz Gyöngyi: *A nemesgrafikai eljárások alkalmazása az illusztrálásban. Sokszorosító eljárások. A nemesgrafikai sokszorosító eljárásokkal készült nyomatok jellegzetességei, a különböző technikák előnyei és korlátai az illusztráció készítésekor* [1-2. oldal]

kivájják a fát, így a forma kiemelkedik a síkból, erre viszik fel a festéket, és ezt nyomják le a papírra.

2. ábra Fametszet készítése

Az ősnyomtatványok korában olyan fametszetek készültek, amelyeknél az alakok és tárgyak egyszerű körvonalakban mutatkoztak. Ez a kezdetleges fametszettechnika, a vonalak leegyszerűsítése nem teszi lehetővé az arckifejezések részletező ábrázolását. Így az első nyomtatott könyvek illusztrációi nem keltenek térbeli hatást, csak az olvasó képzeletének élénkítésére szolgáltak, vagy az írott szöveg monotonosságát hivatottak megtörni.¹¹

A fametszet hanyatlását követően mindinkább tért hódított egy másik illusztrációs

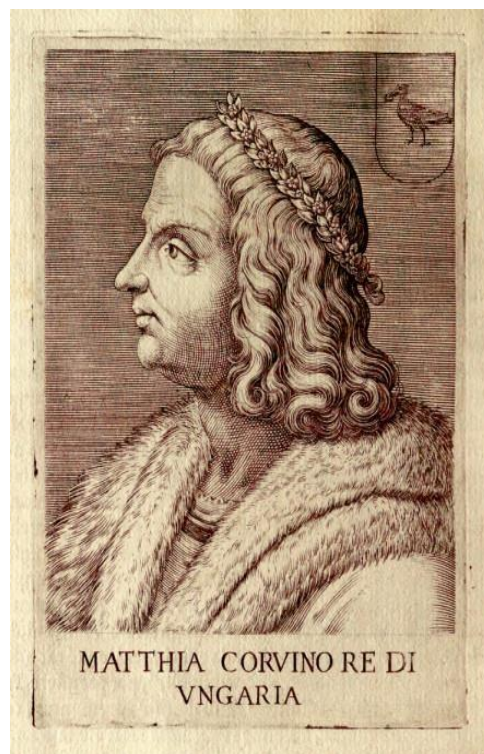
eljárás, a rézmetszés művészete. A rézmetszet az

ötvösművészetből fejlődött, s alapvetően ellentéte **3. ábra** Tónusos fametszet La Fontaine egyik meséjéhez a fametszetnek. Sima rézlapba metszik a kép (szerző, évszám ismeretlen) vonalait, a mélyedésekbe festéket juttatnak, majd a

¹¹ Tevan Andor: *A könyv évezredes útja: Az illusztrált könyv*[275 old., III. bekezdés]

felületét letörlék, hogy csak a mélyedésekben maradjon festék. A nyomásnál a festékkel telt mélyedésekbe nyomul a papír, és felszívja a festéket.

A későbbiekben William Blake új rézmetsző eljárást fejlesztett ki. Blake módszerében nagy szerepet kapott a maratás: a képeket és a betűket saválló lakkal rézlemezre rajzolta, s a szabadon maradt területeket egészen mélyen maratta, így erős kontrasztokat alkalmazott. A maratásnak ez a technikája tulajdonképpen korai előfutárja volt az 50-60 évvel később feltalált fototípiának, azzal a jelentős különbséggel, hogy a sokszorosítás nem mechanikai módon történt.

4. ábra Aliprando Capriolo: Hunyadi Mátyás mellképe (rézmetszet), 1596

Ma már minden rajzot és képet mechanikai úton tudunk létrehozni, s ez határtalan mértékben elősegítette, olcsóbbá tette és meggyorsította az illusztrációs könyvek nyomását, ezért a fametszet, rézmetszet és acélmetszet a tömegkönyvekből lassanként teljesen eltűnt, s ma már csak elvétve találkozhatunk velük.¹²

Az ősnyomdászat korának metszeteit tehát példás illusztrációs elemeknek tekinthetjük, mert nagymértékű harmóniát, művészi illusztrációs hatást keltenek, s még a mai kor könyvművészeinek is mintául szolgálhatnak.

¹² Tevan Andor: *A könyv évezredes útja: Az illusztrált könyv*[284-285 old.]

II. Illusztráció a gyermekeknek

II.1. A gyermekkönyvek és képeskönyvek történetének kezdetei

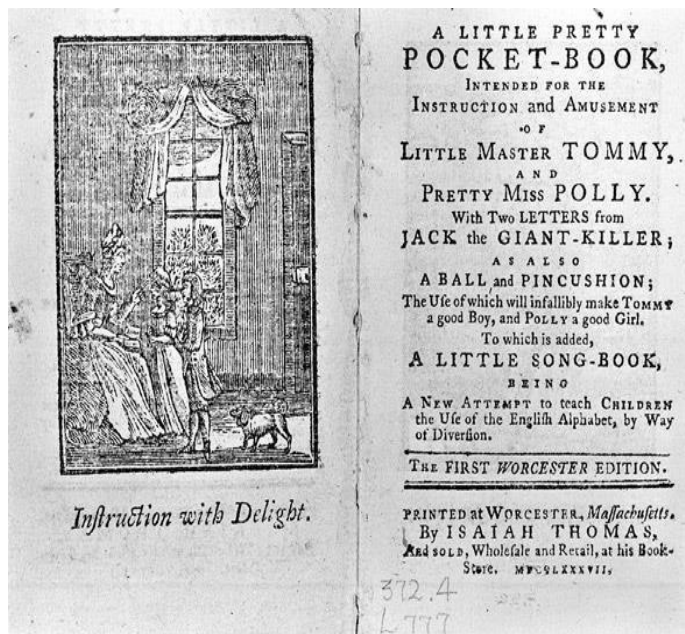
Manapság az könyvillusztrációt leginkább a gyerekkönyvekhez, mesékhez kötjük, hiszen a gyerekek a képi - vizuális jelet könnyebben, gyorsabban fel tudják dolgozni, mint az írott szöveget.¹³

Mai értelemben vett önálló, öncélú gyermekkönyvről csak az Európaszerte meginduló pedagógiai reform-mozgalmak korától, a 17-18. század fordulójától beszélhetünk. A könyv nevelő értékének tudata ez időtől válik értékesebbé. Egyenesen a gyermek számára írt könyvek mellett, a világirodalom remekei közt is ekkor kezdik észrevenni a gyermeknek valót, a nevelés szempontjából hasznosíthatót. Ami könyv ez idő előtt, magának a gyermeknek készült, jobbára iskolai tankönyv volt.¹⁴

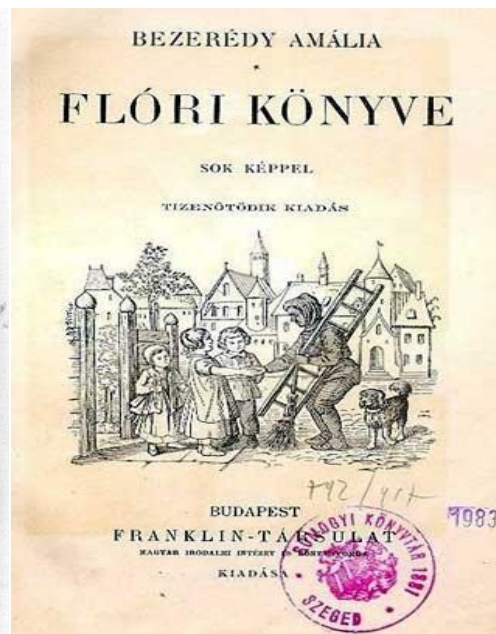
A világ első gyermekkönyvét az angol John Newbery publikálta „Little Pretty Pocket-Book” címen 1744-ben, Londonban. A magyar gyermekirodalommal foglalkozó szakirodalom az első eredeti, színvonalas magyar gyermekkönyvnek Bezerédy Amália művét, a „Flóri könyvét” tartja.

¹³ D. UDVARY Ildikó: *Kortárs magyar illusztrációművészet* [23–38. oldal]

¹⁴ Drescher Pál: *Régi magyar gyermekkönyvek*[I. fejezet, 15. bekezdés]

5. ábra A Little Pretty Pocket-Book, 1744

6. ábra Flóri könyve ,1840

A képeskönyvek keletkezésének idején a kiadók kifejezetten verses, rímes kiadványokat állítottak össze híres írók és filozófusok alkotásaiból, majd csak e kiadványok után szélesedett ki a képeskönyvkiadás tematikailag a gyermek- és rímképeskönyvek irányába. A polgári társadalom ezzel a módszerrel próbált egy hagyománytisztelő esztétikai nevelést a gyermekszobákba becsempészni.¹⁵

Az első, gyermekek részére készült illusztrált mesekiadványok az évszázad ötödik évtizedéből származnak. 1843-ban jelent meg Stuttgartban Peter Carl Geissler: „Märchenkranz für gute Kinder” (Mesekoszorú jó gyerekeknek) című kötete. Ez a mesegyűjtemény, melyet rendkívül értékes rézmetszet-táblákkal gazdagítottak, a képes mesekönyv történetének első kötete volt.

¹⁵ Molnár Anita: *A gyermeklap kialakulása és története. A mesekönyv története* [1. oldal, 3. bekezdés]

¹⁷Molnár Anita: *A gyermeklap kialakulása és története. A mesekönyv története* [2. oldal, 4. bekezdés]

A megjelent könyvek, eleinte nem a gyermek gyönyörködtetését, hanem a nevelését, oktatását szolgálták. A vallási és erkölcsi nevelést tartották szem előtt, hogy már fiatal korban hozzáférhető legyen a gyerekeknek minden, ami jellemét pozitív irányba formálhatja. A 19. század első felében a hangsúly a kicsinyek szocializálására tolódott át. Az engedelmesség, a jó modor és illendő magaviselet buzdító és intó példáit kellett a gyermekkönyveknek nyújtaniuk. Úgy is nevezték ezt a fajta gyermekolvasmányt, találóan, hogy nevelőirodalom.¹⁷

Érdekes, hogy a gyermek pedagógia milyen lassan jön rá a kép nagy nevelő értékére, s mennyire későn kezdi el - könyvekben - használni a szemléltetésnek, az "élet színeiről és formáiról való tájékozódásnak" ezt a fontos eszközét. Annál érdekesebb ez, mert a vallásos pedagógia a kezdetek-kezdetek óta bőségesen élt a kép (szobor) eleven ható-erejével. Már *aquinói Szt. Tamás* nagy jelentőséget tulajdonít a képnek. Szerinte a kép: emeli az áhítatot, emlékeztet a szentek példájára és tanítja a tudatlanokat. Ma már természetesen tudjuk, hogy kép nélkül nincs igazi gyermekkönyv. De nem támaszul kell a kép a gyermeknek! A kép a képzeletvilágnak egy lehetséges realizációja, mely még ha eltér is a gyermek elképzelésétől, izgat és érdekel, ingerel és indít, s a lelket új irányok felé bontja ki. Nyereség, többlet mindenképp. Észrevétlenül, játszva vezet át az emberi kifejeződés más - a betűvel egyértékű - területére. Az iskolai, a közönséges oktatás rendszere tehát csak később illeszti be taneszközei közé a képet.¹⁶

¹⁶ Drescher Pál: *Régi magyar gyermekkönyvek*[II. fejezet, 7. bekezdés]

A gyermekirodalom tehát 19. század végéig elhatároltan létezett, a 20. század kezdete óta azonban elválaszthatatlan az irodalom egészétől. Ezen évszázad során a gyermekkönyvek hatalmas utat tettek meg a csupán oktató-nevelő céloktól, egészen a gyönyörködésig, szórakoztatásig. Nagy szerepe volt ebben a kisebb-nagyobb megújuló kiadóknak, új szemléletű íróknak, akik felvállalták, hogy más irányokat is szeretnének kipróbálni. Olyan illusztrációkat, szövegeket próbáltak kiadni, amelyek a kortársízlést és értékeket nem voltak hivatottak bemutatni. Korábban a gyermekkönyvek ugyanis nem jelenítették meg a rosszat, a félelmetest, az ijesztőt és még a viccet is óvatosan alkalmazták; inkább az édes, aranyos történetek voltak tanulságos befejezéssel, nevelő célzattal. Ma már tudjuk óriási jelentősége van, hogy a gyermekek találkozzanak a valós élet témáival is, hisz ezen történetek jelenthetik a fiatalok első információs és esztétikai forrását.¹⁷

II.2. Napjaink távlatai a gyermekkönyv illusztrációban

Az illusztráció leginkább a gyermek- és az ifjúsági irodalomban van jelen, ezért minősége rendkívül fontos, hiszen kedvet csinálhat az olvasáshoz, fejlesztheti az olvasók esztétikai érzékét. Sokakat éppen a megrajzolt figurák, kompozíciók karaktere indít el az olvasmányélmény kibontásában.²⁰

Ma a könyvillusztrációkat jellemző modern trendek egyre inkább eltávolodnak a klasszikus értelemben vett, jó grafikától és a technológia irányába hajlanak el. A gyermekkönyvek grafikai világát eluralják a személytelen, sablonos, negatív tartalmakat kódoló képek.

A mai gyermekkönyvillusztrációk elemzése szerint két karakteres vonulatot lehet elkülöníteni. Az egyik a klasszikus grafikai hagyományokra támaszkodik, a másik az amerikai rajzfilmes hagyományokra.

A klasszikus grafikai hagyományt követő illusztráció:

¹⁷ Paulovkin Boglárka: *A magyar gyermekkönyvek hatalmas utat tettek meg* [4-5. bekezdés] ²⁰D. UDVARY Ildikó: *Kortárs magyar illusztrációművészet* [23. oldal, 2. bekezdés]

- Alkalmazza a klasszikus egyedi és sokszorosító grafikai technikákat: pl. tusrajz, krétarajz, ceruzarajz, akvarell, vegyes technikák: linóleummetszet, fametszet, papírdúc, különböző karcok.
- A létrejött kép hangsúlyosan magán viseli készítője egyéni stílusát, mind a technikai, mind a formai megoldásokban (felismerhető az illusztrátor, a hangvétel sajátosan jellemző rá). □ Alkalmazkodik a megcélzott életkorhoz – bizonyoságot téve alkotója gyermeklélektani, rajzfejlődési, művészettörténeti, néprajzi műveltségéről, empátiájáról.
- A nemzeti kultúrát hangsúlyosan megjeleníti.
- Művészeti szempontok vezérlik: az illusztrálást, mint „megvilágítást” értelmezi, nem nyomja el, hanem inkább árnyalja a szöveget.

Az amerikai rajzfilmes hagyományra épülő illusztráció:

- Rajzfilmes karaktereket alkalmaz.
- Rajzfilmes szerkesztési módokat követ.
- Rajzfilmes technikákat adaptál: mint a hangsúlyozott kontúrvonalak alkalmazása, melyek között a szín kitöltő elem. Gyakoriak a folyamatból kiragadott fázisképek, a pillanatnyi lelkiállapotot, mozdulatot kifejező esetleges gesztusok.
- A háttér gyakran különválik, nem alkot képi egységet a figurákkal.
- Jellemző az erős formálhatóság, melyet látványos fényeffektekkal idéz elő.
- Egyeduralkodó a rögzített nézőpont – fotószerű tériség megcélzása -, ezáltal erőteljes konkrétság, lemondás a szimbolikus tartalomról.
- A létrejött kép nem viseli magán készítője egyéni stílusát – előfordul, hogy más országokban tervezik, kivételezik és adják ki. Olykor meg sem jelölve az illusztrátort. □ Globális, behelyettesítő képi világ, amely egyöntetűvé tesz, a „már ismerem” jóleső érzetével nyer meg; vagy úgy, hogy egy sikeres rajzfilmfigurát erőltet rá tartalomtól függően különböző irodalmi szövegekre; vagy ahhoz hasonlót, arra emlékeztetőt kreál, azaz bevált módszerrel dolgozik.
- Széles rétegeknek, életkoroknak gyárt.
- A rajzban figyelemfelkeltés és színbeli dúskálás jellemzi.

- Piaci szempontok határozzák meg. Az illusztrálást, mint „ékítést-díszítést” fogja fel, gyakran elnyomja a szöveget.¹⁸

A leggyakoribb vizuális nyelvhasználatok részletesen:

Színhasználat

Ha megszületik egy fekete-fehér illusztráció, az többnyire nagyon határozott művészi elképzelés része, nem pedig a technikai korlát következménye. A mai anyagok és technikák lehetővé teszik, hogy a színek elárasszák életünk minden területét. A könyvesboltok polcain éppen ezért, gyakran túlradó színeikkel próbálnak egymáson túltenni az újabb kiadványok.

Találkozhatunk olyan illusztrált könyvekkel is, ahol a fekete mellett két-három szín dominál és még egy-két másik megjelenik apróbb részleteken. A színeknek nem formaköltő, hanem forma alakító szerepük van. A papír fehérsége adja a rajzok levegőjét – előtte, benne remekül élnek a színek.

A színvonaltalanság jele a színek alkalmazásának tervszerűtlensége, olyan esetben amikor minden nagyjából a valós, látványszerinti szint kapja vagy amikor a színek kompozíciók esetlegesek és nem a témához és karakterhez illőek. A fehér szín levegőként, háttérként alig, csúcspontként, rátett csillogásként annál gyakrabban jelenik meg. Az árnyékolás és csúcspont elmaradhatatlan – ami, számítógép effekt alkalmazásával a biztos műanyaghatást eredményezi. Egy figurát, és sokszor egy-egy apróbb részletet is, több szín átmenete tölti ki. Ezekben az esetekben a szín, a kontúrok közti területeket egyszerűen kitölti, mint a rossz kifestő füzetekben. Ez a jelenség is köthető a számítógépek alkalmazásához, hiszen van olyan könyv, ahol külön fel van tüntetve a rajzoló és a „színes munkák” készítője, amely számítógépekkel valósulhatott meg. Jellemző ezeken a grafikákon „a vörösnek az édeskés rózsaszínbe - ibolyaszínbe, vagy a halványlilába való átmenete és az egymással keveredő szivárványszínek kombinációi” – pont, ahogyan Abraham A. Moles a giccs színvilágát leírja.¹⁹

Tériség, térábrázolás.

Csak az anyagi sikert tekintő (kommersz) illusztrációkra jellemző, hogy úgy jeleníti meg a teret, ahogyan egy fényképezőgéppel leképezhető – egy téri és időbeli folytonosságból

¹⁸ Kovács Hajnalka: *A gyermekkönyv illusztrációjáról* [327. oldal, 1-2. bekezdés]

¹⁹ Kovács Hajnalka: *A gyermekkönyv illusztrációjáról* [327-331. oldal]

kiragadott pillanat. Ezzel szemben, a legjobb illusztrátorok úgy alakítják a képeik terét, hogy az leginkább összhangban legyen a szöveggel. Ehhez gazdag tárházat nyújt vizuális műveltségük – a gyermekrajzok, a népművészet, a művészettörténet, a természeti népek művészete.

A mozgás, változás megjelenítése.

Gyakori jelenség, hogy egy klasszikus irodalmi művet – függetlenül annak tartalmától – egy „jól bevált” rajzfilmfigurával tesznek kelendővé. Lehet arra is példákat látni, hogy rajzfilmkockák kiemelésével készítik el a meseillusztrációkat.

A mozgókép és az állókép eltérő műfaji sajátosságok szerint szerveződik. Az időben kibontakozó ábrázolás során a tér, a mozgás, a gesztusok megjelenítésére több lehetőségünk is van. Állóképben sűrítésre, szelektálásra, kiemelésre van szükség. Éppen ezért, egy rajzfilmből kiragadott egyetlen képkocka nem fejezheti ki elég jól a szöveget. Ebből adódik, hogy több hasonló képkockát tesznek egymás után, a könyv, pedig inkább képregényre kezd hasonlítani.

A klasszikus illusztrációk a cselekményt egy pillanatba sűrítő hangulati képben örökítik meg, amellett alkalmazzák például a folyamatos elbeszélő szalagkép technikáit is.

Egyediség

Egy személyes illusztrátori világ megteremtése sok gyötrődéssel, keresgéléssel, rengeteg munkával jár. Egyszerűbb a „bevált módszerek” átvétele. A kontúrozott, rajzfilmszerű figurák ismerősek, kelendőek, „előreágyazott” szem-, kéz-, szájformák és egyéb alkatrészek könnyen behelyettesíthetőek, ráadásul a kontúrok gyorsan kitölthetőek a grafikai programokkal.

Az eredetiség nemcsak a karakterek létrehozásánál hiányzik. A személyes kézjegy az eszköz- és anyaghasználatban is megmutatkozik. Az akvarellrajz puha, szétfutó foltjai, a ceruza-, kréta-, vagy tollrajz különböző karakterű vonalai a rajzoló jellemét, a papír textúráját is hordozzák. A személyességet azonban ki is lehet iktatni, a sablonfigurák, egyenkéntű, beépített számítógépes színeffektek alkalmazásával. Csakhogy az eredmény érdektelen és unalmas lehet.²⁰

Atmoszféra teremtés

²⁰ Kovács Hajnalka: *A gyermekkönyv illusztrációkról* [327-331. oldal]

A személyiséggel, az egyéni hang megteremtésével is összefügg az a képesség, hogy egy illusztrátor az adott szöveg légkörét minél árnyaltabban vissza tudja adni. Réber László, kiemelkedő magyar illusztrátor, például egy-két motívum és néhány jól megválasztott szín segítségével kitűnően megidézi a népi (Egyszer egy királyfi), vagy polgári közeget (Bertalan és Barnabás), melyben kifinomult stílusérzékkel megalkotott karakterei otthonosan mozognak. Ellenpéldaként hozhatóak azok a gyakran aprólékosan megalkotott karakterek, melyek irodalmi

alapanyagtól függetlenül, hasonló környezetben, hasonló hátterek előtt jelennek meg.

7. ábra Réber László:

„Egyszer egy királyfi” c. könyvhöz készített borító

Motívum használat

Megfigyelhető, hogy bizonyos rajzolók csupán néhány begyakorolt motívumot variálnak (pl. copfos kislány pörgős szoknyában, margaréta, pufók cinege), míg mások például épületek, járművek, állatok, növények, tárgyak gazdag variációit vonultatják fel illusztrációikon. Mindezt olyan formában teszik, ahogyan azt a szöveg, és a gyermeki érdeklődés megkívánja. **Anyag- és eszközhasználat**

Az egyre elterjedtebb, makulátlan hatású számítógépes grafikák mellett felelevenítően hatnak a rajzoló stílusát, technikáját, személyes kézjegyét hordozó illusztrációk.

A számítógéppel készített igényes illusztrációkra Banyai Andrásnak, Kiss Ottó: „Emese álmája” c. könyvéhez készített rajzai említhetők példaként.²¹

Elmondható tehát, hogy hiába a modern technikák legfejlettebb vívmányai, a jó, igényes és művészi illusztrációk többsége mind egy odaadó illusztrátor kézkezi munkájának eredménye. Mint eddig megtudtuk a gyermekek képi ízlésének alakításában jelentős szerepük van a kezükbe kerülő könyveknek, ezért kerülnünk kell az egysíkú, gépies sémákat, megmaradva a hagyományos képi világ

8. ábra Banyai András: „Emese álmája” c. könyvhöz készített borító mellett.

²¹ Kovács Hajnalka: *A gyermekkönyv illusztrációkról* [327-331. oldal]

III. Gyermek a mesék képi világában

III. 1. A mese és a kép

*Hárs László: Könyvespolc A sarokban
könyvespolc van, rajta könyvek, képek,
Egyik-másik a rengeteg olvasástól
szétesett.*

*A betűt még nem ismerem – ő se ismer,
fogadom!*

*Könyveimből épp ezért csak a képeket
olvasom.*

Alma, autó. Bácsi. Cica.

Ember. Ernyő. Golyó. Ház.

*Képeskönyvből úgy olvasok
már akár a vízfolyás.*

9. ábra Jessie Willcox Smith: A Child's Garden of Verses, 1905

A gyermek lelkének kialakulásában jelentős szerepe volt s van a könyvnek, a benne lévő csodás meséknek. A könyv hatása ugyanakkor kiszámíthatatlan. Mélységben, kiterjedésben egyaránt.

A mese nem csak az oktatás, a nevelés, az ismeretközlés eszköze, hanem a gyönyörűség, elragadtatás forrása is a gyermek számára. Mindezen csodás történet a gyermek szemével nézett világ. Ezt a világot természetesen a felnőttek teremtették a gyermekek számára, de a teremtésben - közvetve ugyan - a gyermek is részt vesz.²²

A mese a legősibb műfajok egyike. Csodás, valószerűtlen elemekkel átszótt, általában képzeletbeli időben és térben játszódó, legtöbbször szerencsésen, örömteli eseménnyel végződő történet. Az általunk ismert legrégebbi mesénk a Gilgames-eposz, a két testvér Aszup és Bata

²² Drescher Pál: Régi magyar gyermekkönyvek [I. fejezet, 1. bekezdés]

történetét elbeszélő egyiptomi hieroglifák, Ámor és Psziché története, a Biblia története. Mindezen históriák összecsengése azt mutatja, hogy ezek olyan írások, melyek szóbeli változata a lejegyzés előtt már hosszú idővel szájhagyományban terjedt. Sokkal

később, az ember „olvasó korában” jegyezték fel és gyűjtötték össze célzatosan és tudatosan a meséket és mondákat, melyek így váltak irodalommmá.²³

A modern mesekutatás már hosszú ideje tudja, hogy a meséket régen felnőttek mesélték felnőtteknek, csak a 19. század hozta magával a nagy fordulatot, és megnyitott az utat a gyermekek felé. Azonban, a cselekmények hallgatói akkoriban éppoly odaadással éltek ebben a képi világban, mint ma a gyerekek.²⁴

A mese a csodák, a fantázia birodalmát képviseli, és ez a közeg sok rokonságot mutat a gyermekek világával. Ezt a belsőleges kapcsolatot kihasználva, mint egy nagy látképet - a mesék világában az élet világot tárjuk a gyerekek elé; „mert a mesék mindig időszerűek.”²⁵

A mese nem csak szórakozást nyújt a gyerekeknek, hanem nagyon sok szinten szól hozzá, sokféleképpen gazdagítja életüket, továbbá segíti a gyermek nyelvfejlődését, a szókincs bővülését. A kisgyerekek megpróbálják ismételni az elhangzottakat, eleinte a ritmusosabb versikéket, énekeket jegyzik meg könnyebben, de később a többször ismételt meséket is visszamondják. A csodás történetek hatással vannak a figyelem-koncentráció képességére, valamint az érzelmi intelligencia és képzelet fejlesztésére. Megfigyelhető, hogy idővel egyre jobban tudnak figyelni a hallottakra, könnyebben felveszik a történet fonalát, érdeklődőbbé válnak.²⁶

A hallott mesével indul az olvasóvá nevelés. Az igazi mese megérint, magával ragad és elröpít egy olyan világba, ami igazán a gyereké. Nem mi mondjuk meg, milyen a sárkány: zöld, kék, vagy épp fekete. Minden a gyermek képzelőerején múlik. Nem lesz jó olvasó az, aki nem hallgatott elég mesét.²⁷ Ezért kell komolyan vennünk gyermekeink vágyát a mesék iránt. Éppen a gyerekek által tanulhatjuk meg, milyen valóságos még mindig a mágikus történetek birodalma, milyen érthetően foglalja magába az emberek életét.

A gyerekek nem csodálkoznak, ha olyan történeteket mesélnek vagy olvasnak nekik, amelyeket a felnőttek (már) nem tudnak megmagyarázni. A gyermekek nem kételkednek a mesében, ha azt mondjuk: Egyszer volt, hol nem volt..., a gyerekek nem kérdezik meg: mikor volt igazából?. A kis hallgatók az elbeszélés szövegével fáradság nélkül merülnek el egy

²³ Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [3. bekezdés]

²⁴ Kőpataki Krisztina: *A gyermek és a mese kapcsolata* [3. oldal, 1-2. bekezdés]

²⁵ Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [5. bekezdés]

²⁶ Bojtí Andrea: *A mese lélektana* [2. bekezdés]

²⁷ Kőpataki Krisztina: *A gyermek és a mese kapcsolata* [3-4. oldal]

különleges világba, amely minden meséléssel újra teremtődik. Tekintetükön láthatjuk, hogy milyen erősen hatnak a szavak, milyen képteremtő erejük van.²⁸

A gyermek, ahogyan ámultan követi a történet rohanó cselekményeit, teljesen belemerül képeibe, önmagát cselekményeivel és hőseivel azonosítja. Így segíthet hozzá a mese a szórakoztatáson és gyönyörködtetésen túl, valami mélyebb tartalomhoz. Bruno Bettelheim szavaival élve a mesék megtanítják a gyermeket arra, hogy felismerjék az élet magasabb rendű értékeit.

A mesehallgatás alkalmával nemcsak a gyermek fantáziája és a szókincse gazdagodik, de ha beleéli magát a hősök szerepébe, tudattalan feszültségeit is feloldhatja.²⁹ Ezzel válik a történet egyben kommunikációs eszközzé is; úttá a gyermek lelkivilágának megértéséhez. A gyermekben nagy indulatok tombolnak - szorong, hisz sok mindent nem ért az őt környező világból. Itt jönnek képbe a mesék, hiszen először közlik a gyerekekkel, hogy a világban van rossz, de legyőzhető. A mese ebben az értelemben informál – *világképet ad, a kisgyerek számára egyedül felfogható, „képi nyelven”*.

A mesékben vágyak teljesülnek, mindehhez csodákra és átváltozásokra van szükség. Ezeket a csodákat és átváltozásokat nem a történet „viszi bele” a gyerek fantáziájába, hanem éppen fordítva: a gyermek sajátos világról alkotott képéből (mely mese nélkül is adott) előhívja és alkalmazza, mint az egyetlen lehetséges magyarázatot. A mese így ellaborációra tanít, mely a lelki feszültségek képi feldolgozása. Az ellaboráció tehát, pszichológiai értelemben véve, emlékezetünkben illetve a tudattalanban őrzött információk, érzelmi feszültségekegészséges és eredményes feldolgozása.

Megfigyelve a mesehallgató kisgyermek „kettős tekintetét” sok mindent észrevehetünk. Amikor fejből mondunk egy mesét, azt fogjuk látni, hogy a gyerek tekintetét ránk függeszti, de közben valahogy mögénk vagy „fölénk” néz; nem minket lát, hanem azt a belső

²⁸ Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [6. bekezdés]

²⁹ Bruno Bettelheim: *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek* [27. oldal]

képet, ami mesehallgatás közben képződik benne, és belső filmként játszódik le lelki szemei előtt. Mintha ébren álmodna. Egyrészt a mesélőre figyel, másrészt ábrándozó tekintetén látni lehet, hogy befelé is néz, befelé is figyel. A gyerek hallottakhoz tehát belső képet készít, fantáziájában látja, amit hall! Soha nem

lesz valódi olvasóvá, aki nem tud az olvasott szöveghez

10. ábra A mesét hallgató gyermek
"kettős tekintete"

belső képet készíteni. A televíziós mese, a filmmese, a diavetítővel érzékeltetett mese egyik problémája éppen az, hogy készen adja a képet.

A gyerekek óriási a képigénye. Ez azt jelenti, hogy sok indulatot, feszültséget kell képileg, játékban és mesében, azaz fantáziában feldolgoznia. A televízió lenyűgözi, de hosszútávon nyugtalanná teszi. A külső kép ugyanis csak feldolgozhatatlan pótlék számára. A kisgyerek azt hiszi, hogy ugyanaz, mint amit ő úgy szeret, de a feldolgozás nem történik meg. Ezáltal a belső képteremtő tevékenységét megbénítja, feszültségek oldása és levezetése nem következik be. Minden gyermeki lélekzudulást kikapcsol az ilyenfajta feldolgozás, megakadályozza az érzések bármilyen elkülönülését, végül megöli őket. Teljesen mást adhat ilyen téren egy-egy gondosan kimunkált részletező illusztráció, mely megindíthatja képteremtő tevékenységét.³⁰

Sok gyerek manapság egyáltalán nem találkozik mesékkel, vagy olyan értelmüket vesztett verziók jutnak el hozzájuk, melyek leegyszerűsödtek, szépségüktől megfosztották őket, és legtöbbször karikatúra-formát öltöttek. Mindennapi életünket meseelemekkel – sokszor „viccesen” vagy ironikusan felfogott meseelemekkel – ötvözik. Így a legtöbb film- és Tv-feldolgozásban a mesék feladata csupánszórakoztatás lett. A mese magjából, eredeti erejéből így semmi nem marad – csak a „címke”.³¹

Az iparosodott alkotások mögött egy lélektani félreértés húzódik meg. Abból indulnak ki, hogy a gyermeki logika szökdécselő, szakadozott, értelmetlen. Valóban a gyermeki logika nem egyenes vonalú, nem okról okozatra haladó. A gyermeki logika asszociatív, összekapcsoló típusú, s mint az álmok körbe halad, nem pedig egyenesen fut.

³⁰ Vekerdy Tamás: *A mese és fontossága* [1-2. oldal]

³¹ Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [13. bekezdés] ³⁵Vekerdy Tamás: *A mese és fontossága* [2. oldal]

Létrejött tehát a mese piac és a gyereklélek befolyásolásának küzdőtere. Ezt a piacot a felnőtteknek nagyon komolyan kellene venniük, annak érdekében, hogy gyermekek megfelelő fejlődésen menjenek át. Tudnunk kell, hogy azok a gyerekek akiknek, rendszeresen mesélnek otthon - ez mindennapos mesélést jelent - másfél évvel előzik meg nyelvi fejlettség szempontjából mesét nem, vagy alig hallgató kortársaikat. Klinikai tapasztalatok szerint a kisgyerekkorban hallott mesék összekapcsolható életpályát rajzolnak meg; és így a kisgyerekkori „képi tapasztalatok” még a pubertás koron is átnyúlóan a személyiség megőrzésében segítenek.³⁵

Összességében tehát elmondható, hogy a mese sokrétű, gazdag, mély értelmű. Jelentései alapos vizsgálódással is csak lassanként, fokozatosan tárulnak fel. A mesék elvarázsolnak;

követeik a gyerekek gondolkodását és úgy kínálnak megoldásokat, hogy azok kimondatlanok maradnak. A fantázián múlik, hogy a mese tartalmait a befogadó hogyan vonatkoztatja magára. Így válhatnak ezek a csodás történetek a gyerekek szabadságát megtartva a megismerésben és tájékozódásban életsegítségé, ha a felnőttek – szülők, pedagógusok – megfelelő esélyt adnak rá.³²

III.2. A gyermek és az illusztráció kapcsolata

A gyermekek számára az első művészi és élményt a képeskönyvek, mesekönyvek, színes leporellók jelentik; egy szép illusztráció ugyanis, már önmagában egy egész, kerek történet.³³

A gyermekkönyvek esetében az illusztráció szervesen kapcsolódik a történethez, hiszen az olvasni még nem tudó pici gyermekeket elsősorban a látvány ragadja meg, a képekhez, rajzokhoz köti a megismert történetet. Először csupán a felismerés, ráismerés a fontos. Minél kisebb a gyermek, annál inkább a képek „olvashatósága” az illusztrálás a feladat. Ekkor még az ábrázoló művészetben van a hangsúly. A befogadói életkor előrehaladtával azonban, megváltozik az illusztráció funkciója és a gyermek hozzáállása. Ahogy gyarapodnak a gyermek tapasztalatai a képzelten és a valós világról, szüntelenül változik a gondolkodásmódja, formálódik a világgépe, és az illusztrációnak, az illusztrátornak ezt szem előtt kell tartania. A következőkben ezt a folyton változó világgépet mutatom be, a gyermeki gondolkodás tükrében.

- **Kép-varázs (0-3 éves)**

Kezdetben tehát, a könyv csak egyike a világ érdekes tárgyainak. Masszív, színes dolog, amellyel lehet játszani, vagy éppen rágcsálni. Idővel azonban olyan kitüntetett tárggyá válik, amely módot ad a szülővel való együttlétre. A közös figyelem középpontjában a képek állnak, ez a varázslatos átjáró valóság és mese között, tündéri kapocs, ölelések, ringatások, játékok ösztönzője. A kisgyermek számára a könyv mindenekelőtt képek sora, amelyekhez az anya hangja és érintése társul. A kimondott szavak a könyv ábráinak közvetítésével, vizuális, akusztikus és mozgásos formában öltenek testet. Ami pedig legkevésbé jellemző ezekre a képekre, az ábrázolás realitása.

³² Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [1. bekezdés]

³³ Molnár Anita: *A gyermeklap kialakulása és története. A mesekönyv története* [1. oldal, 1. bekezdés]

Ebben az életkorban a kisgyermek még nem részleteiben, hanem egységként érzékeli a formákat. Ehhez igazodva az első könyvek rajzai is egy-egy alakra koncentrálnak képek, amelyek elsősorban a felismerés örömét nyújtják kis nézőinek. A képi világot a kisgyermek számára otthonos, lekerekített, letisztult formák, egységes színtartományok kell, hogy jellemezzék. Ha első könyveiben a gyermek ugyanazon tárgy legkülönbözőbb stílusú ábrázolásával találkozik, számára kezdettől fogva egyértelmű lesz, hogy a dolgokról alkotott kép végtelen gazdagságú lehet.

Két éves kor után a képek egymáshoz való viszonya, kapcsolata kerül előtérbe, láncolatukból a dolgok folyamata vagy kisebb történetek rajzolódni kezdenek ki. Három éves kor körül a gyermek képi érzékelése mind kifinomultabbá válik, fogékonyabbá lesz a részletek iránt. Ekkor kerülnek figyelem középpontjába a böngészők, amelyek részlet gazdag képeinek sorát és összefüggéseit lassacskán elmélyült olvasóként fejti fel.³⁴

- **Világ-kép (3-6 éves)**

Óvodás korban a kisgyermek otthonosan mozog a képek birodalmában, épp olyan ösztönös biztossággal értelmezi, ahogy alkot, teremt őket rajzaiban. A könyvek illusztrációi számukra a valóság és mese mágikus átjárói, szereplői épp olyan intenzíven vannak jelen a gyermek valóságában, mint egyéb játéktárgyai.

Mindaddig, míg nem nyílik meg előtte a betűk világa, a mesés történetek elsősorban illusztrációik révén öltenek testet. Jelenlétük nem akadályozza, hanem ösztönzi és gazdagítja a szövegekből kibontakozó „belső képek” megformálását. Mi több, az igényes és változatos illusztrációk megalapozzák a gyermek képi ízlését, nyitottságát a vizuális művészetek felé.

Ebben az életkorban a világ megismerésének legfőbb eszközei már nem a mozgásos cselekvések, hanem a látás. Ebből adódóan három éves kor után viharos gyorsasággal fejlődik a kisgyermek alaklátása, tér- és formaérzékelése és színfelfogása. Hét éves korára már képes az egész felismerésére, rész és egész összefüggéseinek meghatározására. Egyre fogékonyabb a kifinomult képi megoldások iránt, és mind jobban értékeli a humort. Vizuális nyitottságának olykor csak a könyvek megvásárlása felett döntő felnőttek, szabnak határt. Engedni kell, hogy a gyermek maga találja meg a számára érdekes, lelke belső érzéseinek formát adó képeket, hisz az értelmezés szabadságának egyik záloga a kép.

³⁴ Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció* [1-3. bekezdés]

Fontos, hogy ebben az időszakban alapozódik meg a gyermek viszonya a könyvekhez, azon belül pedig az olvasáshoz. A hosszabb, összefüggő történetek követésében és megértésében azonban még mindig nagy szerepe van az illusztrációknak, sőt döntő szerepe van abban is, hogy a versek világára is nyitott maradjon a kisgyermek.³⁵

- **Szó-képek (6-10 éves)**

Azt hihetnénk, hogy a képek szerepe csökken az önálló olvasás elsajátításának időszakában. Igaz, hogy a kiskololás már mind hosszabb szövegek követésére és önálló értelmezésére képes, ennek ellenére azt sem szabad elfelejtenünk, hogy korunk „digitálisnemzedéke” az információkat a korábitól gyökeresen eltérő módon dolgozza fel. A felnövekvő fiatal generáció ennek megfelelően nem képekkel kísért szövegeket, hanem a kettő egyenrangú összhangján alapuló „képszövegeket” dolgoz fel.

A képekkel bőségesen átszótt kötetek az olvasni tanulóknak is sikerélményt nyújtanak. Ebben az életkorban a kiskamaszok előnyben részesítik az akciódús, karikatúrisztikus, sodró lendületű rajzokat. Ezek olykor a rajzfilmek gyorsan pörgő világához vagy a képregények ismerős nyelvéhez közelítenek. Számukra a groteszk, karikatúra-szerű, vázlatos ábrázolásmód a legnehezebb témákat is könnyebben feldolgozhatóvá teszi. Egyidejűleg azonban a művészileg megformált illusztrációknak is jelen kell lenniük, hiszen az irodalmi klasszikusok megértésében és élvezetében is nagy szerepük lehet. Ebben nyújtanak segítséget a gyermekeknek szóló művészettörténeti albumok.

Az olvasás és tanulás terhétől gyötört kiskamasznak felüdülést hozhatnak a tisztán vizuális élményt nyújtó könyvek. Tévedés tehát azt gondolnunk, hogy a képeskönyv csak kisgyermek kezébe való.³⁶

- **Én-képek (10-16 éves)**

Már-már általánossá vált, hogy a kamaszoknak szóló könyvek nem igényelnek illusztrációt. A képnek egyedül csak az érdeklődést felkeltő borítón van helye és jelentősége.

Való igaz, hogy az olvasni szerető tizenéves már mélyen és hosszan el tud merülni az irodalmi szövegben. A képek kiszorulnak a nyomtatott oldalakról, pontosabban szólva a nyomtatott irodalom köréből. Pedig a képi kifejezésnek továbbra is nagy szerepe van, hiszen a

³⁵ Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció* [4-5. bekezdés]

³⁶ Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció*[6. bekezdés] ⁴¹Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció*[6-7. bekezdés]

kamaszok által habzsolt képregények a kisgyermekkorból oly ismerős „képszöveggel” szövik történetüket, ahogy szobájuk falát vagy közösségi oldalukat beborítják a számukra fontos képekkel.

A vizuális ábrázolás e korban elsősorban az én kifejezés, önazonosság eszköze, olykor a határokat, szabályokat áttörő lázadó formában. A kamasz saját kedvére történő képalkotása ennek megfelelően kreatív, eredeti, műfajokon átívelő tárgyteremtésnek tekinthető.⁴¹ Elmondható, a képek „folyékony olvasása” alapkészség napjaink képek által uralt kultúrájában. A szülők, pedagógusok és könyvtárosok szerepe ebben a folyamatban az, hogy a gyermek kezébe olyan könyveket adjanak, amelyek nem csak irodalmilag, hanem művészileg is átgondoltan megformáltak, életkornak megfelelőek legyenek.

IV. A jó és rossz illusztráció

Az eddigiek alapján valóban leszögezhetjük, hogy a gyermekeknek elementáris kép igényük van. Abbólépítkeznek elsősorban, amit maguk körül látnak, tapasztalnak. Számukra ez azért fontos, mert biztos tájékozódási pontot találnak elképzeléseik és az olykor maguk körül észlelt káoszban. Ennek szerves része a könyv, amelyekből a képeket, illusztrációkat beépítik a belső képek közé. A későbbiekben ezeket használják, amikor elképzelnek valamit.

A gyermekek fejlődése szempontjából nem elhanyagolható a megfelelő kép, illusztráció biztosítása. De milyen a megfelelő, a jó illusztráció?, van-e egyáltalán rossz illusztráció? Mindezek meghatározása igen vitatott témát képez. Vannak, akik úgy vélekednek, hogy csak a gyenge szöveg igényli az illusztrációt. Sőt egyesek szerint a kép bilincsbe veri az olvasó képzeletét. Mások szerint a gyermekkönyv illusztráció nélkül nem él meg.³⁷

A gyermekkönyv-illusztrációt ellenzők körében az alapprobléma az, hogy a felnőttek azt gondolják, hogy a gyerekek ugyanúgy látják a világot, ugyanazt élik meg a mesehallgatás alatt, ugyanazokat a képeket látják, mint ők. Pedig az a felnőtt, aki már látott emberboncolást vagy horrorfilmet, nyilván nem ugyanazzal a képi anyaggal dolgozik a képzeletében, fantáziájában, mint egy gyerek, akinek jó esetben a „legszörnyűbb” ilyen típusú élménye, mikor a játék babájának a fejét levette, majd visszatette minden trauma nélkül. A másik szerencsés tulajdonsága a gyermeki fantáziának, hogy csak annyira ijesztőnek képzel el egy szereplőt vagy történést a mesében, amit ő még elbírná. Kicsit szeret borzongani, van neki „szörnyzsükséglete” is a szakemberek szerint, de csak annyira, amennyivel még meg tud küzdeni, amennyit fel tud dolgozni. Ezért van probléma sok esetben a nem megfelelő készen kapott, felnőttek által készített képekkel, akár mesekönyvben, akár rajzfilmen. A mindent látott felnőttek sokszor túlteljesítenek az ijesztgetésben, nehezen tudják behatárolni, hogy mennyire kellene ijesztőnek lennie az adott gonosz boszorkánynak vagy szörnyetegnek. Nem tudnak belehelyezkedni a gyermekek képzeletvilágába.³⁸

³⁷ Komáromi Gabriella: *Gyermekirodalom* [323. oldal]

³⁸ Puskás Pálma: *Okkal vannak levágott fejek az esti mesében* [4-9. bekezdés]

Tudnunk kell ugyanis, hogy a gyerekek a felnőtteknél is élénkebben látják mindazt, amit olvasnak. Végtelen nyitottság jellemzi őket. Az illusztrátornak erre a belső látásra, erre a naiv, őszinte, nyitottságra támaszkodnia kell. Lényeges, ha később a gyermek egyedül nézegeti az adott könyv képeit, újra átélje a tanításokat akár szöveg nélkül is. Itt fontos a képek kiválasztása, hogy az illusztrátor mely megjelent belső képét választja, melyik illeszkedik legjobban, tematikusan, pszichológiailag, pedagógiailag és nem utolsó sorban tartalmilag is a gyerekekre kell gondolni. A mesemondó vagy az illusztrátor „pontatlansága” gyanakvást kelt a gyermekben, mert olyan össze nem illő mesei vagy képi elemek erőltetett összhangját eredményezi, amelyik hiteltelenné teszi azt a világot, ahol a mese él, s ahová a gyermek belépni szándékozik. Mindez a pontatlanság akár lélek bizonytalansághoz is vezethet.

A szöveg és az illusztráció aránya is fontos a gyermek számára a mese megfelelő befogadásánál. Hiszen ha a szöveg és a kép nincs harmóniában egymással, akkor olvasói könnyen félreértelmezhetik a kódolt üzenetet. Nagyon sok múlik az illusztrátoron, ha elsiklik az üzenet fontossága fölött és mást helyez előtérbe pl. a szórakoztatást, vagy saját egyéni uralkodó formai stílusát; elveszítheti az amúgy illusztráció nélkül is tökéletes mese mondanivalójának lényegét. Ezért a mese-illusztrálás céljának legutolsó sorába kell állítani a dekoráció, humor és nevetetés, szórakoztatás célját.³⁹

Az gyermekeknek szánt illusztrációkat nem csak a szöveggel való nem megfelelő kapcsolata miatt lehet rossznak ítélni, sok esetben felvetődik az esztétikai élmény kérdése is. Korábban a gyermekkönyvek illusztrátorainak feladatkörét az akkoriban legjelentősebb festők és grafikusok látták el. Sajnos mára a művészi gyönyörködtetés jelentősége visszaszorulóban van. Így nem nyílik lehetőség arra, hogy a gyermekek fantáziájához, a képi meglevenítés során értéktöbblet társuljon, ezáltal nehezebbé válik a gondolatébresztés folyamata.

Napjainkban nem kizárólag, de gyakran használt egyszerűsítő és értelmező illusztrációi biztos sémát adnak a gyermek képzeletvilágának, és nem hagyják önállóan vizualizálni a szöveget. Sok meséből készül rajzfilmfeldolgozás, ezáltal több mesekönyv készül a mozgóképek alapján, így a történet nem kap egyéni vizuális varázst, hanem egy az egyben a

³⁹ Gábor Emese: *Értekezés a gyermekkönyv-illusztráció lényegéről* [4. bekezdés]

filmkockák képezik az illusztrációkat, ilyenek például a *Disney mesekönyvek*. „Az ilyenfajta kiadványok lebecsülik a gyereket, beszorítják képzeletvilágát előre gyártott kész sémákba, s elveszik tőle a felfedezés különleges élményét, csodáját.”⁴⁰

Ennek tükrében például Bruno Bettelheim a híres gyermekpszichológus és író nagyon ellenzi a mesék megfilmesítését, sőt, a mesék illusztrálását is. Szerinte, a mese akkor érheti el igazi hatását, akkor léphet valódi kapcsolatba a gyerek tudattalanjával, ha a gyerek számára a saját fantáziájából származó képekben jelenhet meg. Így segíthetik hozzá a gyermek lelkében élő káosz rendezéséhez, találhatja meg a kapcsolatot a mese általános igazságai és az ő konkrét érzései között. A kész, felkínált képek ezt a folyamatot megzavarják. Az illusztrátor nem tudhatja, hogy az adott gyerek számára milyen a sárkány, ő csak a saját sárkányát rajzolhatja meg. A gyönyörű királylány mindenkinek másképpen szép, és igazán mély közünk csak saját képeinkhez lehet.⁴¹

Figyelembe kell vennünk azonban, a negatív nézetekkel szemben is az illusztráció, a jó illusztráció hatásait is. Hiszen az illusztráció hagyományos szövegnek alárendelt pozícióit írják felül az olyan kísérletek, amelyek a könyvben, mint művészileg megformált, kreatív módon kitalált tárgyban gondolkodnak.

A megfelelő, művészi gonddal készített illusztráció a képzelőerőt nem gyengíti, nem irányítja az olvasó fantáziáját. A jó illusztráció, illusztrátor teret ad a gyermeki fantáziának a történet továbbgondolásában. Az életkori sajátosságokat figyelembe véve egyfelől meghagyja, a kettős érzékelés és észlelés örömeit, felkelti az át-vagy rárajzolás vágyát, másfelől segíti a képzelet kiteljesedését. Moholy-Nagy László fotográfus, „A képtől a fényarchitektúráig” címen megtartott, 1935-ös amszterdami előadásában, pontosan rávilágít arra, hogy miért is fontos a gyermek kezébe igényesen szerkesztett könyvet adni: „A látás és az érzés az emberiség ősi tapasztalatai közé tartozik. A még tanulatlan gyermeknél az egész világképet az optikai benyomás és az érzékelt, tapogatott tárgyhoz való viszony határozza meg.”⁴²

⁴⁰ Kálmán Tünde: *Mesekönyv kiadás Magyarországon, 1987-ben és 2006-ban: összehasonlító elemzés* [12. bekezdés]

⁴¹ „Eső” c. folyóirat: *A népmese és a gyermeki tudattalan, Bruno Bettelheim meseértelmezése* [7-8. oldal]

⁴² Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [100. oldal]

A gyermekkönyv illusztrációt értelmezhetjük e tekintetben úgy is, mint a szöveg és a gyermek közötti közvetítési kísérlet egy fajtáját. Ezt a közvetítést pedig mindig, újból és újból meg kell teremteni, ha azt akarjuk, hogy a gyermek a képre „ráfirkálja” önmaga képzeletvilágának, saját történet-változatának lenyomatait. Az ilyen gyermekkönyv a csodás titkok és kalandos utazások világaként tűnik fel a gyermek előtt. A betűk és képi jelek egysége, a mese tere azt sugalmazza számára, hogy létezik egy olyasfajta világ, amelyikbe kedve szerint bármikor beléphet. Ebben az új viszonyban a gyermek már nem csupán passzív hallgató-néző, hanem aktív alkotótárs, partner a világ felfedezésében. Az illusztrátor az, aki varázslatos világ egyik létrehozója, úgy tűnik föl a könyvet lapozó gyermek előtt, akár egy biztonságot jelentő útitárs, aki az úton, időről időre nyomokat, vagy még inkább „nyomatokat” hagy maga után.⁴³

⁴³ Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [99-100. oldal]

A „nyomatok” mind-mind azok a jó gyermekkönyv illusztrációk, melyek nem feltétlenül szépek, annál inkább izgalmasak, folyton új felfedezésekre csábítóak, lehetnek fésületlenek kissé, lehetnek különösek, abszurdak vagy hihetetlenek, hívhatnak csendes belső utazásra vagy kiválthatnak harsány hahotát. A lényeg, hogy a *jó illusztráció képileg kiejthetővé teszi a szöveget képzelet számára. A szó: képpé válik, a kép pedig kódolható történetté.* Ezek az illusztrációk nem egyszerűen csak szemléltetik a szöveg tartalmát. A gyermek elmerül a részletekben, tovább gondolja a látottakat, és mivel önmaga is alkotni kezd a képzelet szintjén, érzékelve a formák-színek játékát, a ritmust, a humort, a sajátos hangulatokat, az alkotásokat szemlélve öntudatlanul is esztétikai élmény részese lesz.⁴⁴

Az illusztráció - mint képek és színek művészileg komponált szerves egysége - bár egyetlen pillanatba sűrített megjelenés, s nincs értelmezhető ideje és tere, a gyermeki képzeletben mégis egységben van a mesei történettel; ugyanabban a varázslatos térben valósul meg mindkettő. Folyamatosan rávilágít a történetre, és ösztönzést nyer belőle; kiteljesíti, összevonja azt.

Walter Benjamin német filozófus „Kitekintés a gyerekkönyvbe” esszéjében azt hangsúlyozza: „nem a dolgok lépnek ki az oldalakból a képet csodáló gyerek elébe – hanem ő maga hatol be oda, nézés közben, ő lesz az a népség, mely a képvilág színpompájával töltekezik. Úrrá lesz a főlész, mint csal-szín fölött, és színes szövedékek, tarka rejtekek között belép egy színpadra, ahol a mese él”. Ennek tükrében az illusztráció nem kel önálló életre mindaddig, amíg a maga módján az „olvasó”, a teremtő fantáziával rendelkező gyermek életet nem lehel beléjük, s nem kezdi úgy szemlélni őket, mintegy álomszerű történet kiindulási pontjai volnának, amelyhez bármikor vissza lehet térni, és újra lehet kezdeni a „meseszöveget”.⁵⁰

A legfontosabb mindezek mellett, hogy meg kell találni a mesében a gyermeket! Mindig a jó a gyermek. A fejlődéshez mindig ezt feltételezzük és tartjuk szem előtt, hogy a gyermek jó. Így tudja beleélni magát majd a pozitív hősbe, s önmagában, belülről játszódik a mese.⁴⁵

Az ekképpen „működésbe hozott” gyermeki képzelet világát igyekszik tehát

⁴⁴ Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [102. oldal]

⁵⁰Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [102. oldal, 2. bekezdés]

⁴⁵ Gábor Emese: *Értekezés a gyermekkönyv-illusztráció lényegéről* [3. bekezdés]

megteremteni a megfelelő illusztráció, miközben maga is egyfajta sajátlagos elbeszéléssé, Moholy-Nagy László meghatározásában: a „színnel körülírt elbeszéléssé” válik, elősegítve a közlekedést a hallott-olvasott történet és a befogadó képzelete között.⁴⁶

IV.1. Az illusztráció jelentősége

Álmainkban képesek vagyunk repülni, víz alatt úszni, képesek vagyunk elszakadni fizikai mivoltunktól, a valóságtól. Ez lenne a mese valós lényege is a gyermekek számára; mese is ezt hivatott előidézni, s ebben legfőbb társa a jó illusztráció.

A megfelelő illusztráció fejleszti a fantáziát, a gondolkodást, az esztétikai érzéket, pedagógiai és didaktikai funkciót is betölt. Az ábrázoló- és kifejező művészet ezáltal egyidejűleg van jelen a gyermekkönyvekben.⁴⁷ A működőképes illusztráció által:

- gyermek maga éli meg a tanítást
- nem csak hallja, látja, hanem érzi, átérzi - vele történik, tehát hatással van rá.

Ebben segíthet a jó könyvillusztráció és sajnos ebben gátolhat a rossz, amely még a meglévő szárnyakat is levágja. A jó, megtanítja használni a szárnyakat, sőt új szárnyakat növeszt, segítségével az irodalmi mű többet adhat - egy egyénre formálható történetet, mely vissza-visszatér az olvasó élete során az egykor átélt tanítások által.⁴⁸

Egy biztos, a gyermek kezdettől fogva ragaszkodik a könyvhöz, s élettapasztalat híján a gyermek legfőbb kapaszkodója a mese. A betűkkel ismerkedése idején igényeli, hogy felolvassanak neki belőle, később kezébe veszi, s a szöveget és illusztrációt együtt olvasva, önmagát röptíti a képzelet birodalmába. A mesei szövegben nem a valóságtartalom izgatja a gyermeket; nem lévén birtokában a kép-írás fortélyainak, a szövegben lévő illusztráció megítélésekor nem az alkalmazott grafikai eljárások helyességét vagy pontosságát mérlegeli. A gyermek azt várja el az illusztrált mesétől, hogy képes legyen beemelni őt a szöveg és képi összefüggés egységes terébe, ahol elfogadva a mese szabályait, otthonosan érzi magát.⁴⁹

Révész Emese művészettörténész következő kiáltványában rámutatott a gyermekkönyvek és az illusztrációk közötti szoros kapocs lényegére, és jelentőségére úgy, hogy a legfontosabb

⁴⁶ Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [102. oldal]

⁴⁷ Kenéz Tünde: *Mesék és mesekönyvek illusztrációinak adatbázisa* [4. fejezet, 1. bekezdés]

⁴⁸ Gábor Emese: *Értekezés a gyermekkönyv-illusztráció lényegéről* [5. bekezdés]

⁴⁹ Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [100. oldal]

dolgot vette figyelembe: magát a gyermeket. Irodalmam feldolgozását az ő gondolatával szeretném összefoglalni.

Kiáltvány a gyerekkönyv-illusztrációért

„A gyerekkönyv-illusztráció része a képzőművészetnek! Ahogy a könyvillusztráció is része a képzőművészetnek és a gyermekirodalom is része is kortárs szépirodalomnak.

A gyerekkönyv-illusztráció a gyerek képzőművészeti ízlésének alakítója! Ahogy az első mesék, az első dalok, úgy az első években látott képek is formálják a gyerek képi kultúráját. Amint azt számos kutatás bizonyította, a kisgyermeknek képi feldolgozó, szimbólum-értelmező képessége nyitottabb, mint a felnőtteké, ekkor sajátítják el a képek olvasásának képességét. A gyerekkönyv-illusztráció tehát kapu a képzőművészet felnőttkori befogadása, élvezete felé.

A gyerekkönyvekben szöveg és kép egyenlő joggal szerepel! Egyik sem alárendeltje a másiknak, egyik sem szolgálólánya a másiknak. Mindkettő a világ sajátos, csak általa lehetséges értelmezési eszköze. A kettő együttműködéséből a mese új értelme rajzolódik ki...

A minőségi képek kínálata közös felelőssége a kiadóknak és szülőknak!”

[Révész Emese, művészettörténész]⁵⁰

⁵⁰ Révész Emese: *Kiáltvány a gyerekkönyv-illusztrációért* [1-4. bekezdés]

V. Gyakorlat

„A gyermek lelke tiszta lap.

Gondold meg, mivel írja tele a könyv,

amelyet kezébe adsz.”

(Móricz Zsigmond)

A megkönnyített technikai fejlődésben társadalmunk egyre kevesebb figyelmet fordít a minőségre. Ennek negatív hatásai a gyerekkönyvekben is megmutatkoznak. A mai trendeket követve a meséskönyvek sok esetben a rajzfilmek nyomtatott változataivá váltak, figyelmen kívül hagyva a gyermekek belső képeinek beskatulyázó kockázatát. Mindemellett rohanó világunkban a szülők egyre kevesebb figyelmet fordítanak gyermekeik meséskönyveinek megválogatására, még kevesebbet a könyvekkel végzett közös olvasásra. Ebből adódóan azon kérdésekre keresem a választ, hogy milyen hatást gyakorolnak a modern technikák a gyermekkönyvekre, és mindez milyen mértékben formálja a gyermekek és szülők kapcsolatát a könyvekkel kapcsolatban; hogyan nyilvánul meg az esztétikai és irodalmi ízlésükben, magában a szemléletmódjukban; mennyit érzékelnek a változásokból korunk gyermekei. Szakdolgozatom gyakorlata során erre a megváltozott hármassal: könyv - gyermek – szülő kapcsolatra szeretném felhívni a figyelmet, s bemutatni annak pozitív és negatív hatásait.

Megfigyeléseimet és kutatásomat a gyermekekkel, már az előző évek során elkezdtem. Tavaly rengeteg tapasztalatot, és érdekes válaszokat gyűjtöttem össze, mely arra ösztönzött engem, hogy idén is foglalkozzak a témával. Akkor egy óvodából 11 gyermeket sikerült megkérdeznem a meséskönyvekkel való kapcsolatukról, véleményükről, a meséskönyvekre vonatkozó „elvárásaikról”. A gyermekek beszámolóinak alapján akkor elmondható volt, hogy a meséskönyvek és azok illusztrációival szembeni legfontosabb elvárások, hogy a könyv oldalain több kép jelenjen meg, mint szöveg, ezek a képek pedig legyenek színesek, nagyok, részletesen kidolgozottak; s nem kell, hogy feltétlenül megfeleljenek a legújabb trendeknek. Említésre méltó észrevétel a tavalyi év során folytatott gyakorlatom kapcsán, hogy nagyon fontos a gyermekek számára a könyvekhez társuló érzelmi kapocs, melyek a szüleikkel, családjikkal együtt töltött idő révén alakul ki.

A meglévő ismeretekre alapozva, s azokat kibővítve és tökéletesítve idén immár három óvodába ellátogatva, mintegy 33 gyermek véleményét, mindennapi tapasztalatát tudtam felhasználni szakdolgozatom során.

A három óvoda, amelyben sikerült elvégezni kutatásomat a Kisbégányi-, Nagybégányi- és Balazséri óvoda volt. Ezekben az intézményekben a nagycsoportos gyermekeket látogattam meg, ahová többségében 4 és 6 év közötti gyermekek járnak. Mint az már gyakorlatom elvégzése és összesítése alkalmával kiderült, az életkor megoszlása terén legmagasabb számban az 5 éves gyermekek véleményével ismerkedhettem meg, ezt követik a 4 és 6 évesek korosztálya (Gyakorlat melléklet, 1 sz. diagram). A nemek arányát tekintve pedig, a három óvodából többségben a lányok voltak (Gyakorlat melléklet, 2 sz. diagram).

Az intézmények vezetői és dolgozói segítőkészek voltak velem, így az ellátogatott két alkalom során megfelelően el tudtam végezni gyakorlatomat. A gyermekek is várakozásaimon felülően – jól fogadtak. Ennek nagyon örültem, hiszen legnagyobb félelmem a gyakorlati rész sikertelenségének kapcsán, hogy egy kívülről érkező „idegennek” a gyermekek nem fognak megnyílni. De mint azt már tudjuk, sok felnőtt tanulhatna a gyermekek őszinteségéből, nyitottságából, el nem fogyó szeretetéből, és állandó kíváncsiságából - ennek tükrében beszélgetőtársaim általában nyíltak, befogadóak, közvetlenek voltak velem. Szívesen és kendőzetlenül beszéltek tapasztalatikról, véleményeikről.

A gyakorlati megfigyeléseim érdekében minden óvodába kétszer látogattam el. Az első foglalkozás alkalmával megismerkedtünk egymással, később áttértünk a könyvekről való beszélgetésre azzal a céllal, hogy felderítsem az általános ismereteiket a meséskönyvekről. Ráhangolódásképpen először felolvastam számukra Hárs László: „Könyvespolc” című versét (a vers szövege megtalálható a szakdolgozat 20-ik oldalán). A gyerekeknek figyelmüket tekintve tetszett a vers. A beszélgetés folyamán kiemeltünk belőle részeket, majd ezeket értelmeztük is közösen. A foglalkozást folytatva megnéztük az óvodákban található könyveket, melyek kapcsán a gyerekek egy része elmondta, hogy többségében vannak otthon is meséskönyveik, ugyanakkor volt olyan is, aki azt sem tudta pontosan hol vannak azok a könyvek.

A három óvoda távlatából elmondható, hogy a gyermekek általános ismeretei a könyvekről életkoruknak megfelelőek. Tudatában vannak a könyvek tulajdonságairól, használatukról, sőt az értékeikről is, hiszen a megbecsülésükről is kifejezetten határozott véleményeik voltak, mint például: „*a könyvekre vigyázni kell, nem szabad elszakítani...*” vagy

éppen „...nem szabad összefirkálni, mert az nagyon csúnya dolog...”. Itt kitértünk a könyvek „kincset érő” szerepére, mely során kis csevegő társaim elmondták, hogy azért kincset érő számukra egy könyv, mert: „*anya vette nekem születésnapomra*”, tehát olyasvalakitől kapták, akit nagyon szeretnek; vagy éppen azért mert „*sok minden érdekes van benne és nagyon szép*”.

A véleménykifejtést mindenütt játékkal zártuk, mely során 4 könyvet helyeztünk az asztalra, jól megfigyeltük azokat, majd a gyermekek becsukták szemüket, s egy előzőleg kiválasztott gyermek elrejtett a könyvek közül egyet. A feladat az volt, hogy ki kellett találni, melyik könyv „varázsolódott el”. Elmondható, hogy mind a három csoportban nagyon élvezték a kis lurkók a könyvekkel való játékot, s az azokról való beszélgetést.

A foglalkozás végeztével kiadtam számukra a „nagyon-nagyon fontos” feladatomat, hogy mindenki hozza el otthonról a kedvenc meséskönyvét. A feladat kifejtéseként tisztáztuk, hogy a könyveiket nem örökbe kérem el, csak egy alkalomra; valamint elmondtam, hogy holnap újra meglátogatom őket, és akkor majd megnézzük és beszélgetünk is róluk. A feladatot vegyesen fogadták: volt, aki nagyon lelkes volt; volt, akit láthatólag gondolkodóba ejtettem; volt, aki kissé ijedt volt, sőt aki hangot is adott ijedtségének: „*meg kell keresni azt a könyvet..*” vagy éppen „*anya lehet nem engedi meg, hogy elhozzam...*”. Az első foglalkozás légköre mindenütt jónak mondható volt, és összességében eredményesen zárult. Sikerült megismerkednem és közelebb kerülnöm a gyermekekhez, s előkészítettem a következő látogatás egyéni beszélgetéseinek alapját.

A következő találkozásra mindenütt másnap került sor. A második foglalkozást a tegnapi versike és a beszélgető témánk felelevenítésével kezdtük, majd a gyermekek bemutatója következett. A gyermekek többsége elhozta nekem a kért könyvet, s izgatottan várta annak bemutatását. A kérésemet azonban, nem mindenki tudta teljesíteni: akadt olyan gyermek, akinek állítása szerint édesanyja nem engedte elhozni otthonról a könyvét; vagy olyan, aki szimplán elfelejtette elhozni az általam kért könyvet; s aki nem jelent meg a második foglalkozás alkalmával.

A könyvek bemutatása, s magának a gyakorlatomnak a fő része az általam feltett kérdések és a gyermekek válaszai alapján történt, melyeket észrevétlenül telefonom hangfelvevőjére rögzítettem. Mindez külön-külön történt, egyéni beszélgetések során, hogy a gyermekek véletlenül se befolyásolják, vagy utánozzák egymás válaszait. A beszélgetés folyamán mindvégig igyekeztem természetes maradni, nem akartam túl kérdezősködő lenni, a bizalmas és őszinte beszámolóik érdekében.

A gyermekeknek szánt kérdéseimet az idej munkámban igyekeztem kibővíteni, tökéletesíteni, a tavalyi kérdéseket és válaszokat alapul véve. Törekedtem arra, hogy minél egyszerűbben, érthetőbben, a gyermeki kifejezőmódot követve fogalmazzam meg azt, ami engem érdekel, elkerülve a sugalmazott kérdéseket. Az általam készített és alkalmazott kérdések témakörét két nagyobb csoportba lehet elkülöníteni: a könyvvel való kapcsolatra és kiválasztásra vonatkozó kérdésekre, illetve a könyv illusztrációira vonatkozó kérdésekre. A lentiekben a leggyakrabban elhangzó kérdéseket gyűjtöttem össze.

A könyvvel való kapcsolatra és kiválasztására vonatkozó kérdések:

- 1. Sok vagy kevés meséskönyved van otthon?*
- 2. Hol tartjátok otthon a könyveket?*
- 3. Kitől kaptad ezt a könyvet?*
- 4. Mióta van meg neked ez a könyv?*
- 5. Gyakran vagy ritkán nézegeted ezt a könyvet?*
- 6. A nap folyamán mikor veszed elő a könyvet / olvasnak belőle neked? Reggel, nappal, este?*
- 7. Egyedül, vagy valakivel nézegeted ezt a könyvet?*

A könyv illusztrációira vonatkozó kérdések:

- 8. Inkább a fekete-fehér, vagy színes könyvek tetszenek?*
- 9. A kisebb vagy nagyobb kép a jobb?*
- 10. Több betűnek vagy több képnek kell lennie egy meséskönyvben?*
- 11. Változtatnál valamit ezeken a rajzokon, vagy nem?*
- 12. Fontos vagy nem fontos, hogy milyen a borítója egy könyvnek?*
- 13. Szerinted hol jobb a mese a könyvben, vagy a TV-ben/számítógépen?*

Valamint a gyermekek válaszainak köszönhetően, spontán kérdések is születtek a beszélgetés fonalát követve, ilyenek a következők:

- 1. Melyik a kedvenc képed, oldalad a könyvből, miért?*
- 2. Milyenek a képek a könyvben?*
- 3. Miért kell több képnek/betűnek lennie egy könyvben?*
- 4. Gyakran, vagy ritkán olvas neked belőle anya/apa/mama stb.?*
- 5. Milyen könyvek vannak ezen a polcon? Csak mesések, vagy más könyvek is?*
- 6. Te is eléred könnyen ezt a polcot, vagy magasán van?*

7. Szerinted ebben a könyvben vidámak vagy szomorúak az állatok?

Véleményem szerint kis válaszadóim többsége - ahogy azt az előzőekben leírtam - nyílt és őszinte volt, ugyanakkor a gyermeki gondolatok feltárása nem ment minden esetben zökkenőmentesen. Egy-egy gyermek csak nehezen, és lassacskán nyílt meg, kérdéseimet többszöri feltevés után sem válaszolta meg. A megválaszolatlan kérdések oka, véleményem szerint abból adódott, hogy nem mindig tudták a fogalmakat értelmezni, mit is lehet egy adott kérdésre válaszolni. Előfordult az is, hogy az apró beszélgető társam figyelme elkalandozott, és a témától teljesen független történetről kezdett el beszélni.

A gyermekek viselkedésével és hangulatával kapcsolatban a három óvoda tekintetében elmondható, hogy mindvégig igyekeztek figyelni rám, többségében jó kedélyűek voltak, nem látszott az, hogy mindez unalmas, vagy megterhelő lenne számukra.

A könyvek bemutatása gyermekek dicséretével, a feléjük valóköszönetnyilvánítással, valamint jó magam megannyi érdekes és értékes tapasztalatával zárult.

Az előzőekben elvégzett gyakorlat alapján sok „várt” válasszal találkoztam, de majdnem ugyanannyi esetben kaptam meglepő feleleteket is. Számomra nagyon érdekes észrevétel, hogy a legtöbb gyermek - tudatlanul is - olyan ismeretek, megfigyelések birtokában van, melyek még a felnőttek számára is fejtörést okozhatnak. A következőkben ezeket a megfigyeléseket, kérdéseket szeretném felvázolnia gyermekek válaszaik alapján.

A gyermekeknek feltett elsődleges kérdéseimmel arra szerettem volna fényt deríteni, hogy a mai kisgyermekes családok milyen kapcsolatban állnak a meséskönyvekkel, hogyan jelennek meg azok a mindennapjaikban.

Az általam megkérdezett óvodások nagy többsége a meséskönyvek mennyiségének arányát tekintve elmondta, hogy sok meséskönyve van otthon.

Ezt követték azoknak a családoknak a száma, akiknek kevés, vagy nem sok meséskönyve van

(Gyakorlat melléklete, 3 sz. diagram). Ez pozitív képet is mutathatna a jelenkori kisgyermekes családok könyvvel való foglalkozásáról, ha munkámban csak a könyvek

mennyisége jelenne meg.

Azonban a későbbi kérdések és válaszok

tükrében elmondható, hogy a szülők többsége a meséskönyvek mennyiségére és nem minőségére figyel; vagy másik végletként teljesen megfeledkezett a könyvről magáról, helyét virtuális mesékkal cserélte fel.

A szülők megváltozott szemléletét hűen tükrözik a további eredmények is, melyek arra irányultak, hogy milyen helyen tartják a családok meglévő meséskönyveket. A megkérdezett 33 gyermekből 17 mondta azt, hogy nem könyves polcon tartják könyveiket (Gyakorlat melléklete, 4 sz. diagram), hanem a háztartás olykor furcsa helyein, ilyen például: a kamra, doboz a konyhában, fiók, szekrény - mely magasan van -, vagy éppen otthon nem is tartanak, hanem csak a nagyszülőknél találhatóak meg könyvek. Mindez a könyv értékének csökkenéséről árulkodik; arról, hogy egy könyv nem jelent már akkora „kincset”, melynek kiemelt helyet szánunk otthonukban. A szülők ezzel akarva, vagy akaratlanul arra nevelik

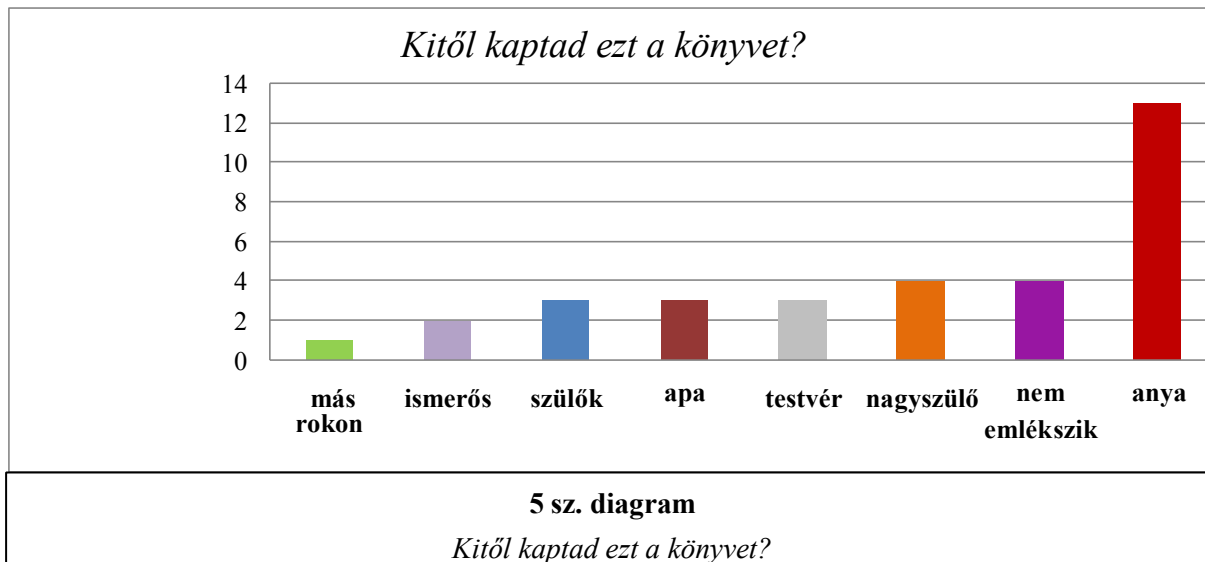
1 sz. fotó

Anna és kedvenc meséskönyvei

gyermekeiket, hogy a könyv értéktelen papír, s a jövő otthonaiba elég csupán egy online könyvtár.

Azoknál a családoknál, ahol a kisgyermek azt nyilatkozta számomra, hogy van otthon könyvespolca, ott arról is tudtunk beszélni, hogy hol vannak ezek a polcok a házban, milyen magasan és milyen könyvek vannak rajtuk. Megtudtam, hogy a könyvespolcok legtöbb esetben a szülői, vagy gyerek szobában (jobb esetben mindkettőben), a gyermek számára is könnyen megközelíthető helyen vannak. Továbbá a kis beszélgető társaim azt is elmondták, hogy ezeken a polcokon nem csak meséskönyvek, hanem úgynevezett „anyának és apának való” könyvek, „dalos könyvek”, „vers könyvek” és „teli írásos/betűs” könyvek is vannak. Kijelenthető ezen adatokat is figyelembe véve, hogy nem szorította még ki teljesen a könyvespolcok helyét a hatalmas képernyős televízió és számítógép.

A következőkben a gyermek és könyv közötti kapcsolatra kívántam fényt deríteni; hogy mitől lett az „egyszerű” könyvből „kedvenc”. Az ide kapcsolódó kérdésekhez tartozott, hogy honnan való a könyv, illetve kitől kapta a gyermek azt. Itt kiderült, hogy a legtöbb esetben az édesanyák a kedvenc könyvek beszerzői, s egyben a gyermekek irodalmi igényeinek ellátói is (5 sz. diagram).

A családokban e szerint az a nézet uralkodik, hogy csupán anyai kötelesség a gyermekek fejlesztése, s az apáknak marad a megélhetés biztosítása. Holott a megfelelő oktatás-nevelés része, hogy a szülők közösen foglalkozzanak gyermekeikkel, egymást kiegészítve válaszoljanak csemetéjük kérdéseire. Sajnos úgy fest, az anyukák magasan egyedül lettek hagyva a meséskönyvek birodalmában, s rajtuk a teher, hogy a megfelelő irodalmat adjanak gyermekeik kezébe. Talán ez a teher az oka, hogy minél inkább letudják a választást, vagy éppen a

legnagyobb reklámnak, népszerűségnek örvendő könyvekre voksolnak ők is. Úgy hiszem, ha a családok megosztanák ezt a terhet, és közös felelősségként tekintenének a gyermekek megfelelő irodalommal való ellátására, akkor a felnövekvő generáció kezébe körültekintőbben kiválasztott könyvek kerülhetnének. Egyedüli segítségként mutatkoznak a nagyszülők, hiszen az általuk kapott könyvek száma is magas. Véleményem szerint mindez azt tanúsítja, hogy a régebbi generációk nagyobb hangsúlyt fektettek a könyvre, mint a gyermekek fejlesztésének egyik elsődleges eszközére.

Folytatva a gondolatmenetet arra a kérdésre vonatkozóan, hogy mióta van meg a gyermeknek kedvenc meséskönyve, szinte egyhangú válasz érkezett. A megkérdezett 33 óvodás közül 27-en úgy nyilatkoztak, hogy régóta megvan már az elhozott meséskönyvük (Gyakorlat melléklete, 6 sz. diagram). A válaszadók maradéka, nem régóta, vagy éppen nem is emlékszik, mióta van birtokában a kiválasztott könyv. A válaszok tükrében, arra következtethetünk, hogy a szülők többsége mostanság nem vásárolt könyvet; a meglévők pedig sokszor még a nagyszülőktől maradtak fent. Itt ismét csak, a könyv csökkenő értékének ténye tárul elénk. Ezzel a jelen gyermekeinek a könyv iránti igényét is csökkentjük, hiszen a legtöbb gyerek ma már nem könyvet kér szülinapjára, hanem notebookot, okos telefont.

Arra vonatkozóan, hogy a meglévő könyveket, milyen gyakorisággal lapozgatja az óvodás gyermek megoszló válaszok születtek. A gyermekek többsége két nagy oldalra különíthető el a könyvvel való foglalkozás terén: a gyakran és ritkán csoportba. Az előbbi hajszálhosszal megelőzve a másikat vezet (Gyakorlat melléklete, 7 sz. diagram), s azt mutatja, hogy a családokban két véglet uralkodik. Minden esetre a legszomorúbb az, hogy csupán egy gyermek nyilatkozta azt, hogy minden napi kapcsolatban van meséskönyveivel, ugyan ennyi, hogy szinte soha nem veszi elő azokat. Természetesen a gyermekeket nem lehet kényszeríteni, hogy könyveikkel játszanak, de az érdeklődés felkeltése irántuk, már igenis a felnőttek, pedagógusok és szülők feladata.

Szinte adódik a következő kérdés, hogy ha foglalkozik is a gyermek meglévő könyveivel, mikor teszi azt? Az általam megkérdezett óvodások elmondásai alapján többségük este veszi elő meséskönyveit, ezt követi a reggel-este típusú válaszpár (Gyakorlat melléklete, 8 sz. diagram) Mindezt természetesen sok dolog befolyásolhatja: idő, energia, az aznapi érdeklődés, de legfőképpen a szülő, aki azt mondja gyermekének: *„Gyere kincsem, ma mesedélutánt tartunk! Olvasok neked mesét, és együtt megnézzük a könyvedben lévő képeket!”* A kapott adatok véleményem szerint inkább a szülők rohanó tempóját tükrözik; azt, hogy napközben nincs, vagy

alig van idő gyermekeikkel való közös tevékenységre, még inkább a könyvvel való foglalatosságokra.

Ennél a pontnál kiemelném a számomra legmeglepőbb választ az itteniek közül, hogy csak akkor veszi a gyermek elő könyveit, amikor nincs TV. Szomorú volt ezt egy óvadás szájából hallani, akinek a nap folyamán egy teljes órát sem szabad lenne folyamatosan a TV képernyője előtt ülni, hiszen kutatások kimutatták, hogy ezek a gyermekek később nehezebben, kisebb szókinccsel beszélnek, és az olvasási és szövegértési feladatokban is gyengébben teljesítenek. Itt látható a tökéletes példa arra, hogy mekkora hatást gyakorol a ma gyermekére korunk modern technika kínálta lehetőségei. Annál is inkább érezhető a befolyása a szülőkre nézve, akik szinte szabad utat kínálnak csemetéjük számára a modern technika világában és legnagyobb problémaként - magukra is hagyják őket.

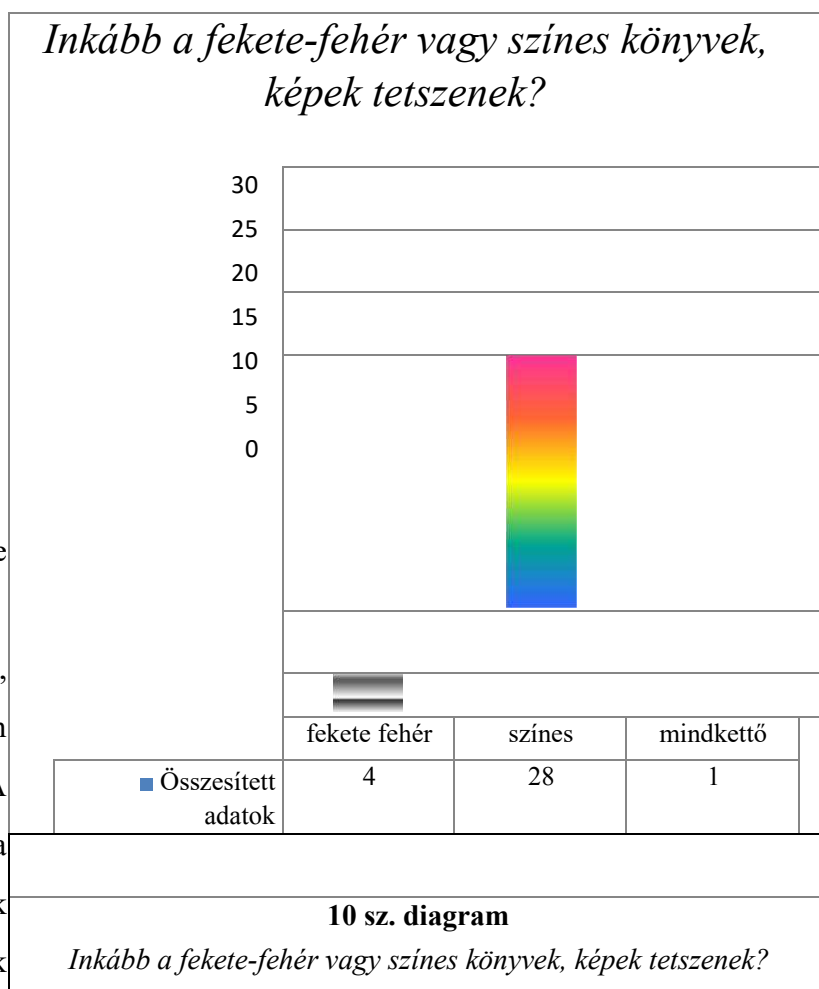
Az első irodalmakkal való kapcsolat legfontosabb mozzanata- a napszaktól és gyakoriságtól független módon döntő szerepet játszó tényező -, hogy a gyermek egyedül fedezi fel a könyvek világát, vagy egy útmutató társ is csatlakozik hozzá. Szomorúan fogadtam azt a tényt, hogy az óvodások legnagyobb része egyedül nézegeti könyveit, s a legtöbb esetben nincs mellette senki, aki utat mutathatna számukra (Gyakorlat melléklete, 9 sz. diagram).

Nem arról van szó azonban, hogy a gyermek egyedül nem tud, vagy nem szabad könyveket nézni, viszont a felmerülő kérdéseknél, ott kell lennie egy felnőttnek, aki segítő kezet nyújt. Sok esetben ugyanis, a gyermekek egymaguk félre értelmezhetnek egyes képeket, könyvben lévő üzeneteket, és ha nincs mellette valaki, aki ezt megfelelő módon elmagyarázza neki, az információ tévképzétként élhet tovább a gyermek tudatában.

A gyermekek másik nagy többsége ismét csak anyai támaszt kap otthonról a könyvek nézegetése közben, s csak kevesen nézegetik mind két szülővel, vagy akár az egész családdal meséskönyveiket. A felmérésben élesen lemaradtak az apukák, sőt még a nagyszülők is. Az édesanyák itt is kiemelt szerepet vesznek magukra, míg a család többi tagjai, csak ritkán, vagy soha nem foglalkoznak a gyermek irodalmi szükségleteivel. Akik ugyanis közös családi tevékenységként élték meg a könyvek kínálta fejlesztői lehetőségeket, felnőttként hasonló példát mutathatnak majd saját környezetükben.

A következő kérdés kapcsán arra mutatok rá, milyen „elvárásaik” vannak a gyermekeknek a kezükbe kerülő meséskönyvekkel szemben. Szakdolgozatom témája elsősorban a meséskönyv illusztrációkról alkotott véleményük érdekelt legjobban, az, hogy milyen helyet foglalnak el a képek, az irodalommal való első ismerkedések folyamatában.

Kiemelt képet ad a gyermekek igényeiről az, hogy szerintük mennyire gazdagnak kell lenniük színekben a meséskönyvben szereplő ábráknak. A kis „szakértők” elmondásai szinte teljesen megegyeztek egymással, miszerint egy kép legyen színes (10 sz. diagram). A gyermekek indokai arra vonatkozóan, hogy miért ezek a képek, rajzok tetszenek nekik jobban, nagyon érdekes és elgondolkodtató válaszokban mutatkoztak meg. Többségük elmondása

szerint a színektől a képek jobban láthatóak, kivehető, hogy kit vagy mit szeretne számunkra bemutatni vele az alkotó - „látszik, hogy az egy lány... meg mit tudom én egy akármicsoda...” (Emília, 6 éves). Következésképpen a gyermeki képzelet világában, a színek kiemelkedő szerepet játszanak az információ átadásában, a képzelet kibontásában. Továbbá, az is nyomasztó érv volt, hogy a színektől a képek általában véve sokkal szebbek, mintha „ki kellene őket festeni...” (Olivér, 5 éves). Nagyon érdekesen fogalmazta meg az egyik óvodás a színekről alkotott véleményét, hogy miért is jobb a színes képek a fekete-fehéreknél: „A színes, mert az több színből áll, nem pedig a fekete-fehér, mert az mind..., és akkor nem jó, mert már többször lássuk benne.” (Barbara, 6 éves) Mindez igazolja azt, hogy a gyermekeknek igenis igényes, részletesen kidolgozott, változatos képekre van szükségük. Az apróságok tökéletesen érzékelik azt, hogy egy meséskönyv egyhangú illusztrációkból áll-e, vagy az unalmas fekete-fehér, tömeg-, „mind” könyvek közé tartoznak.

A meséskönyvekben szereplő illusztrációk kitöltése mellett, a képek nagyságáról és mennyiségéről is határozott elképzeléseik vannak a felnövekvő olvasóknak. A megkérdezettek túlnyomó többsége a nagy képeket részesítette előnyben (Gyakorlat melléklete, 11 sz. diagram), mondván azok jobban láthatóak, kidolgozottabban tárják eléjük a részleteket. A kisebb képekről, már-már általános sztereotípiák számukra, hogy rosszul láthatóak, nem olyan alaposak, esetleg hiányosak is.

Arra irányulóan, hogy mennyiségileg több betű vagy kép jelenjen meg egy „jó” meséskönyvben - véleményem szerint, életkori sajátosságként a képek aránya kirívó többségben győzedelmeskedett az írott szöveg felett (Gyakorlat melléklete, 12 sz. diagram). Az óvodások szerint a több képpel ellátott gyermekirodalmak érdekesebbek, esztétikailag szebbek és jobban érthetőek, úgymond – *”akkor könnyen elolvashatóak”* (Liána, 4 éves) számukra. Ugyanakkor válaszukban az is közre játszhat, hogy legtöbbször egyedül nézegetik könyveiket, melyekben fontos tájékozódási pontot leginkább a rajzok adnak. Ezért is kell megfelelő hangsúlyt fektetni a meséskönyvek illusztrációinak minőségére; ugyanis sok kis vizsgálódó szem keres majd benne magyarázatot és értelmet.

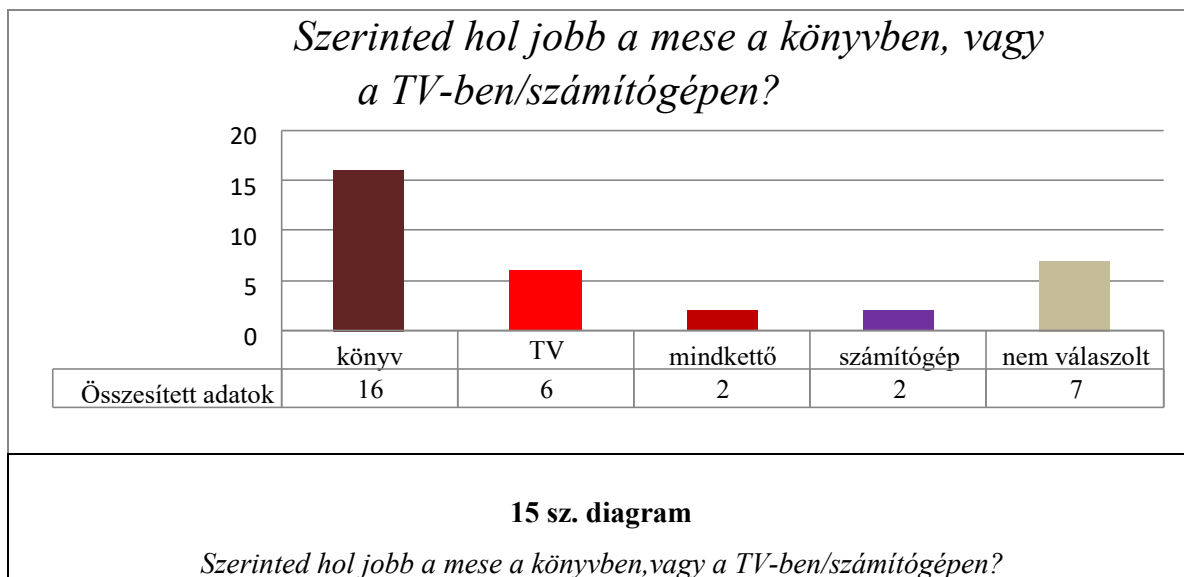
Függetlenül attól, hogy a gyermekek többsége a képek dominanciája mellett voksolt, érdekes megemlíteni azt, miszerint megannyian a betű mellett is kiálltak. Életkortól jóval érettebb módon értékelték a szöveg szerepét a könyvben, s tudatában vannak annak a rendszernek, hogy a kép nincs betű nélkül, ahogy a könyv nélkülözhetetlen része a szöveg. Sokan azzal indokolták betű mellett szóló válaszukat, hogy a betű kell, mert *„... akkor el tudja anya olvasni.”* (Jázmin, 5 éves) miről szól a mese. Megjegyezném, hogy azok a válaszadók, akik értékelték a szöveget a meséskönyvekben, legtöbbször azok a gyerekek voltak, akiknek alkalmakként szüleik olvasnak is belőlük. Itt kezdődik más szóval, az olvasóvá nevelés kisgyermekkorban.

A következőkben arra voltam kíváncsi, hogy a már meglévő képeket meséskönyvekben megváltoztatnák-e, vagy számukra teljesen jó, úgy ahogy van. Azoknak a gyermekeknek a száma, akik éltek a változtatás lehetőségével, arányukat tekintve igen kevesen vannak, s többnyire azt sem tudták megmondani pontosan mit is változtatnának könyvükön. A legtöbben nem alakítanának semmit, elfogadják könyveiket, ahogy azt az alkotó megteremtette (Gyakorlat melléklete, 13 sz. diagram). Kérdésekre, szinte ijedten is reagáltak egyesek, mondván én nem akarom, vagy nem tudom megváltoztatni a könyvemet. Ez az

eredmény azt tükrözi, hogy a mai gyermekek fantáziája kissé „ellustult”. A modern világunk által gyártott és felkínált témák vizuális inger hatására, a gyermekek elfelejtettek maguk is képeket alkotni, képzelni, hozzárakni, vagy adott esetben elvenni. A rengeteg készen kapott kép, mely a televízióból, számítógépből abba az irányba terelik őket, hogy nincs szükség belső képekre. Mindezt még a szülők is segítik azáltal, hogy nem adnak lehetőséget gyermekeiknek képteremtő képességük fejlődésére, azáltal, hogy nem olvasnak fel rendszeresen számukra. Az olvasás közben ugyanis, a szöveget hallgatva a gyermek maga vizualizál a meséről. Elképzelem milyen lehet a herceg, vagy hogyan nézhet ki a gonosz. A felnőttek azonban maguk vonják körbe csemetéjüket a környezetük által „legtrendibbnek” ítélt vizuális hatásokkal; sokszor figyelmen kívül hagyva ezzel, a gyermekük alapvető sajátosságát, szükségletét vagy választási lehetőségét.

A könyv illusztrációira vonatkozóan tovább folytatva kérdéseimet, arra is kitértem mit gondolnak a gyermekek a könyvek borítójáról. Sokan magával a fogalommal sem voltak tisztában, viszont egy kis magyarázatot követően, már határozott véleményük volt vele kapcsolatban. Az óvodások nagy többsége fontosnak találta a meséskönyveket borító oldalakat (Gyakorlat melléklete, 14 sz. diagram), habár akadt olyan is, aki azt nyilatkozta, erre anyukája még nem tanította meg, így nem tud válaszolni. A gyermekek borító mellett szóló érveik nagyon kreatívak voltak: „*Fontos, mert mutassa azt, amit benne forgatunk...*” (Dominik, 4,5 éves); „*Fontos, hogy nehogya kiessenek a képek.*” (Antónia, 4 éves); „*Kell, hogy lássuk, hogy Bogyó és Babóca vagy valami más.*” (Melissa, 6 éves); „*... fontos, azért, hogyha esik az eső, ne ázzanak meg a lapok.*” (Kristóf, 4 éves). Az ilyen és ehhez hasonló válaszokat figyelembe véve a gyermekek többsége funkcionális, és nem esztétikai szerepet tulajdonít a könyvek fedelének. Szerintük egy meséskönyv borítójának keménynek kell lennie, hogy megvédje a könyvben lévő tartalmat, illetve méretben nagynak, hogy látható legyen rajta milyen könyvről van szó, mi a címe.

A modern technika mai gyermekekre mért hatásával folytattam tovább gyakorlatomat, mely során azt kérdeztem az óvodásoktól, hogy az elektronikus -, vagy könyves mesét szeretik jobban. A válaszok összesített aránya engem is meglepett. A 33 válaszadó gyermek közül 16-an kitarítottak a könyv mellett, míg a TV mellett 6-an, a számítógépes mesék mellett pedig mindössze 2-en rakták le voksukat (15 sz. diagram).

Számomra mindez pozitív csalódás volt a gyermekekkel szemben. Arra a számítottam, hogy az óvodások többsége a számítógépet, vagy a televíziót tarja kedvenc meséi tárhelyének, nem pedig a könyvet. A legtöbb apróság nem tudta igazán megindokolni kérdésemre adott választát, sokan csak annyit mondtak: „... mert azt/ott jobban szeretem.”. Viszont volt egy kislány, aki az én meglátásom szerint tökéletesen megfogalmazta – s szinte társai nevében szólt – azt, ami a legnagyobb különbség a két típusú mese között: „A könyvben, mert ott lapozni kell, és lehet mindent nézni. Nem pedig a tv-ben, mert ott úgy van, hogy mindig van egy rész, és amikor az egyik rész eltűnik, fekete jön ki, és utána megint jön egy másik rész. Ebbe meg nincs fekete.” (Barbara, 6 éves). Válaszának és a gyermekek többségi döntésének az oka abból adódhat, hogy érzékelik a kép és kép közötti különbségeket. Míg a számítógép és TV elárassza őket a kívülről irányított képekkel, addig a könyvekben a képek az ő irányításuk alatt állnak. Ha kedvük támad egy képnél órákat időzhetnek, a nem tetszőeket, pedig gyorsan átugorhatják. Az ábrákat, rajzokat könnyen formálhatják, kiegészíthetik fantáziájukkal; míg az elektronikus felületeken a képek önálló életet élnek, s sokszor érthetetlen dolgokat üzennek. A fekete képkockák, amelyet a kislány beszédében kiemel, úgy hiszem azokat az érthetetlen dolgokat, eltűnő és újra felvillanó problémás kérdéseket takarja gondolatvilágukban, amiket a modern felületeken lejátszott mesékből nem értett meg. A könyvek ezzel szemben széles időhatárt, és könnyen elérhető lehetőségeket kínálnak a felnövekvő generáció kérdéseire.

Ami kutatásom elvégeztével biztosan állítható, hogy a gyermekek nem a felnőttek mércéjével ítélnék meg egy meséskönyvet, nem is a legpontosabb és legkorszerűbb illusztrációs technikák alkalmazása alapján választják ki kedvenceiket. Számukra egy jó meséskönyvnek

tartalmaznia kell „sok nagy, részletesen kidolgozott és színes képet”, amelyet „jól zárható és nyitható” kemény borító fed, ami biztonságban tartja a könyv tartalmát.

További elvárásnak tekinthető, hogy vegye elő a nap folyamán bármikor meséskönyvét, ha kívánja, legyen mellette valaki a családból – nem feltétlenül vagy csak anya -, akinek felteheti felmerülő kérdéseit; aki eligazítja képek és mesék birodalmában.

Munkából az is kiderült, hogy téves az a feltevés, miszerint a gyermekeknek csak nagy és színes képes könyveket kell gyártani. Az apróságok figyelme ugyanis nem csak a képek nézegetésére korlátozódik, figyelmük kiterjed a szöveg és a kép megfelelő összhangjára is: „*kell a betű, hogy tudjunk olvasni.*” (Erik, 5 éves). A kép és szöveg arányát figyelemmel kíséri a gyermek is, már tudja, hogy egy jó meséskönyvben kép és szöveg egymás mellett szerepel, egyik a másikat támogatja, nem uralkodik a másik fölött.

Kirajzolódott számomra továbbá az a tény, hogy a kis olvasók önkéntlenül bele születnek a modern mesék világába. Számukra a modern technikával létrejött mese természetes, mégis érzik az olvasott mese hiányát, ha kimaradnak a meséskönyvek az életükből. Itt kell, hogy közbe lépjen a pedagógus és a szülő, hogy mindezt kiküszöbölje.

Tudomásul vettem azt is, hogy a mai szülőknek rengeteg kihívással kell szembenéznük gyermekük megfelelő fejlődése, fejlesztése érdekében. Tudniuk kell megállt parancsolni a reklámok által sugallt ideáloknak; egészséges korlátokat szabni a modern technika eszközeinek; ki kell tudniuk válogatni a tömeg meséskönyvek közül a valóban fejlesztőt, mindeközben nem háttérbe szorítva gyermekük szabad választási igényét. De nem csupán a feltételek megteremtésére kell odafigyelniük a gyermeket nevelő felnőtteknek, hanem szinte legfontosabb elemként, időt is kell hagyni a rohanó mindennapokban a gyermek irodalmi fejlesztésére, a megannyi más fejlesztési feladat mellett. Ez nem kis feladat, azt hihetnénk lehetetlen is, de véleményem szerint, ha az egész családot és az óvodát is bevonjuk a gyermekek fejlesztésébe, akkor sikerül biztosítani a jövő könyvet olvasó generációját.

2 sz. fotó

Jázmin és kedvenc könyve, melyből elmondásai alapján, szülei minden este felolvassnak neki.

Összegzés

Szakedolgozatom témája kapcsán először ismertettem az illusztráció fogalmát és szerepét vizuális környezetünkben. Rávilágítottam a kép és a szöveg nélkülözhetetlen kapcsolatára; mely szerint, az illusztrációknak a szöveggel egyenrangú szerepük van a tartalom üzenetének átadásában, az olvasó fantáziájának kibontakoztatásában.

Ezt követően áttekintettem az illusztrációs technikák fejlődését a különböző korokban. A mostanában megszokott képeskönyvek elődjénél csak hosszú folyamat árán, gondosan kidolgozott alkotói munkával kerültek illusztrációk a könyvek oldalaira. Az korai nyomtatványokon a grafikus ábrák egyszerű körvonalakban mutatkoztak meg, s az illusztrációk legtöbbször csak díszítő-esztétikai funkciót tölthettek be. Később az újabb technikai eljárások olcsóbbá tették és meggyorsították a képekkel ellátott könyvek nyomtatását. Napjainkban rengeteg technikai lehetőség közül választhat az alkotó és olvasó egyaránt, s a különböző stílusok közötti átjárás még színesebbé tette az meséskönyvek világát.

Dolgozatom második részében a gyermekek tükrében vizsgáltam a könyvillusztrációt.

Bemutattam a gyermekkönyveket, s az azokban lévő képek kialakulásának útját. Rávilágítottam arra, hogy a különböző korokban milyen célok és funkciók párosultak a gyermekeknek szánt illusztrációkhoz. Ezt követően megvizsgáltam a gyermek és a képes könyv kapcsolatát a különböző életkorok függvényében.

Munkám elméleti részének végén különböző szempontok és nézetek alapján vizsgáltam a jó és rossz illusztráció fogalmát, azok hatásait. Arra jutottam, hogy a mai trendeket követve nem minden gyermekek elé kerülő kép megfelelő, és sajnos vannak rossz, korlátozó illusztrációk, melyek gátat szabhatnak a gyermeki fantáziának, többek között azzal, hogy túl felnőttes képi világot társítanak a gyermekeknek szánt irodalomhoz. Ennek ellenére többségben vannak a jó illusztrációk, az olyan gyermek irodalmak, amelyeket teljes szívvel nyújthatunk át a leendő olvasók kezébe; ugyanakkor mindehhez megfelelő ismeret, és odafigyelés is szükséges.

Gyakorlati munkámban magukat az óvodás gyermekeket kérdeztem meg mindennapi tapasztalataikról, véleményeikről a meséskönyvekről és azok illusztrációiról. A megkérdezettek beszámolóí alapján következőképpen elmondható, hogy az apróságok előnyben részesítik, ha a könyv oldalain színes, részletesen kidolgozott és nagy ábrák jelennek meg. A szöveg és kép arányát tekintve kiemelt helyre teszik az illusztrációt, ugyanakkor figyelmük a tartalomra, a kettő megfelelő arányára is kiterjed. Lényeges, hogy számukra kedvenc meséskönyvük nem kell, hogy feltétlenül megfeleljen a legújabb trendeknek, s többségében az elektronikus mesék helyett is inkább a könyvekre voksolnak. A kis beszélgetőtársaim elmondásai alapján mégis a legfontosabb könyvekhez fűző kapocs, az a személyes emlék és tapasztalat megléte, melyet a könyvhöz és egy számára fontos emberhez tudnak kötni.

Véleményem szerint szakdolgozatomból kiderült, hogy a modern technika kínálta lehetőségek (rajzfilmek, animációs filmek, rajzfilmsorozatok) ellenére is igénylik a jelen gyermekei a meséskönyveket, és az írott szöveget közvetítő képeket. Ugyanakkor, a szülőknek és pedagógusoknak több időt kell fordítaniuk a gyermekek irodalmi nevelésére, jobban oda kell figyelniük a meséskönyveik kiválasztására.

Резюме

Під час роботи над темою я насамперед викрила саме поняття ілюстрації, та її значення у візуальному просторі. Показала необхідність взаємозв'язку між картиною та текстом, їх рівноцінну роль для передачі змісту і спонукання фантазії читача.

Переглянувши розвиток ілюстраційних технік у різні часи, зробила висновок, що попередники сьогоденних книжок з ілюстраціями, тільки після довгої кропотливої роботи були оснащені ілюстраціями. Ранішні видання книжок були оснащені простими графічними ілюстраціями, які мали лише оздоблені-естетичні функції. Пізніше з появою нових технік здешевілись видання книжок з ілюстраціями і потребували менше часу. В нас час із багатьох різноманітних технік є можливість вибирати і читачу і творчій людині однаково та різноманітний вибір серед стильних можливостей зробили, ще яскравішим світ казкових книг.

У другій частині своєї роботи, я аналізую ілюстрації книжок з точки зору дітей. Продемонструвала дитячі книжки та ілюстрації, що в них знаходяться у світі їх виникнення та становлення. Висвітлила, які цілі та функції додаються до ілюстрацій призначених для дітей в різні часи. Після цього, проаналізувала зв'язок між ілюстрованими книжками і дітьми різних вікових категорій.

У кінці теоретичної частини моєї роботи, я вивчала з різних точок зору поняття хороших і поганих ілюстрацій, та їх вплив. Я прийшла до того, що сьогочасні тренди не завжди доводять до дітей підходячі картини, нажаль є погані, перешкоджаючі ілюстрації,

які не дозволяють розгорнути дитячу фантазію втому числі тому, що дуже дорослий картинний світ приєднують до дитячих літературних творів. Не зважаючи на ці недоліки, все ж у більшості є хороші ілюстрації, така дитяча література, яку з чистим серцем можемо давати маленьким читачам, але з певною увагою та підходящим знанням.

У своїй практичній роботі від самих дітей у дитячих садочках розпитувала їх думку, їх побачення про казкові книжки та ілюстрації до них. З їх слів можемо зробити висновок, що малеча надає перевагу книгам на сторінках яких з'являються яскраві, великі, кольорові малюнки. Відносно кількості ілюстрацій та тексту діти на перше місце кладуть ілюстрації, в той же час і на зміст тексту теж не байдужі, та надають певну увагу. Діти зазначають, що їх улюблені казки не мають бути ілюстровані на зразок останніх трендів, та надають перевагу книжкам перед електронними. Мої маленькі співбесідники рахують, що найміцніший зв'язок, який їх приєднує до улюбленої книги, це почуття та важлива для них людина.

На мою думку з моєї роботи чітко виявляється, що незважаючи на наявність новітніх технологій (мультиплікаційні фільми, анімаційні фільми, мультиплікаційні серіали) сучасні діти потребують книжки з казками та ілюстраціями до них. В той же час бажано б педагогам і батькам більше уваги приділяти літературному вихованню дітей, та уважно вибирати для них книги з казками.

VI. Melléklet

VI.1. Irodalomjegyzék

1. Révész Emese: *Kiáltvány a gyerekkönyv-illusztrációért*, Révész Emese művészettörténész honlapja, 2015, <http://www.revart.eoldal.hu/cikkek/gyermekkonyv-illusztracio/kialtvanya-gyermekkonyv-illusztracioert.html>, (Letöltés ideje: 2017.04.23)
2. Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció*, Révész Emese művészettörténész honlapja, 2014, <http://www.revart.eoldal.hu/cikkek/gyermekkonyvillusztracio/gyermekkonyvillusztracio.html>, (Letöltés ideje: 2016.04.30)
3. Tevan Andor: *A könyv évezredes útja: Az illusztrált könyv*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1984
4. Drescher Pál: *Régi magyar gyerekkönyvek (1538-1875)*, A magyar Bibliophil Társaság kiadása, Budapest, 1934, <http://mek.oszk.hu/03100/03165/html/>, (Letöltés ideje: 2017.04.25)
5. V. Binét Ágnes-Mérei Ferenc: *Gyermeklélektan*, Gondolat könyvkiadó, Budapest, 1993
6. Gábor Emese: *Értekezés a gyerekkönyv-illusztráció lényegéről*, 2008-ban a XV. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon elhangzott előadás publikált anyagából, <http://www.gaboremese.hu/mveszetpszichologia/61-ertekezes-a-gyermekkonyvillusztracio-lenyegerl-lenyege>, (Letöltés ideje: 2016.12.19)
7. Paulovkin Boglárka: *A magyar gyerekkönyvek hatalmas utat tettek meg*, Kossuth Rádió: „Napközben” c. műsorának gépelt változatából, Hirado.hu hivatalos weboldala, 2015, <http://www.hirado.hu/2015/05/09/ezert-van-szukseguk-a-gyermekeknek-a-mesere/>, (Letöltés ideje: 2017.05.05)
8. Bálint Péter: *„Léttisztaság” Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben*, „Tiszatáj” c. folyóirat, 2002, <http://www.lib.jgytf.uszeged.hu/folyoiratok/tiszataj/02-12/balint.pdf>, (Letöltés ideje: 2017.04.30)
9. Kovács Hajnalka: *A gyerekkönyv illusztrációkról* In: *XII Apáczai-napok, Nemzetközi*

Tudományos Konferencia 2008, Tanulmánykötet, Nyugat-magyarországi Egyetem
Apáczai Csere János Kar, Győr, 2009,
http://aharadio.ak.nyme.hu/mediatar/images/stories/digitalis_kiadvanyok/apaczai_napok_2008.pdf, (Letöltés ideje: 2017.04. 03)

10. Cs. Tóth János: „*Kapcsold a szót a cselekményhez*”, *a képet az íráshoz. (A Móra Kiadó, mint a gyermekkönyv-illusztrátorok szellemi műhelye)*, „ART LIMES” c. folyóirat – A gyermekkönyv-illusztráció I. rész, Tatabánya, 2004, http://www.jamk.hu/ek/folyoirat/folyoirat/art_limes/2004_3.pdf, (Letöltés ideje: 2017.04.30)
11. D. Udvary Ildikó: *Kortárs magyar illusztrációművészet*, „ART LIMES” c. folyóirat - A gyermekkönyv-illusztráció I. rész, Tatabánya, 2004, http://www.jamk.hu/ek/folyoirat/folyoirat/art_limes/2004_3.pdf, (Letöltés ideje: 2017.04.30)
12. Kálmán Tünde: *Mesekönyv kiadás Magyarországon, 1987-ben és 2006-ban: összehasonlító elemzés*, Elektronikus Könyv és nevelés, 10 évf., 3. sz., 2008, http://www.tanszertar.hu/eken/2008_03/kt_0803.htm, (Letöltés ideje: 2017.05.01)
13. „Eső” c. folyóirat, IV. évfolyam/2. szám: *A népmese és a gyermeki tudattalan, Bruno Bettelheim meseértelmezése*, 2001, http://www.fischeresztar.hu/irasok/a_nepmese.pdf, (Letöltés ideje: 2017.04.02)
14. Dusan Roll: *Gyermekkönyvek hősei illusztrációs megfogalmazásban a BIB-en. (Hrdinovia detskych knih v ilustraΩnom stvarneni na BIB)*, „ART LIMES” c. folyóirat – A gyermekkönyv-illusztráció I. rész, Tatabánya, 2004, http://www.jamk.hu/ek/folyoirat/folyoirat/art_limes/2004_3.pdf, (Letöltés ideje: 2017.04.30)
15. Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* – Elektronikus könyv és nevelés, 2007, http://www.tanszertar.hu/eken/2007_03/ea_0703.htm, (Letöltés ideje: 2017. 04.05)
16. Gallusz Gyöngyi: *A nemesgrafikai eljárások alkalmazása az illusztrálásban. Sokszorosító eljárások. A nemesgrafikai sokszorosító eljárásokkal készült nyomatok jellegzetességei, a*

- különböző technikák előnyei és korlátai az illusztráció készítésekor*, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest, 2008,
http://www.kepzesevolucioja.hu/dmdocuments/4ap/4_1031_003_100930.pdf, (Letöltés ideje: 2017.03.23)
17. Kalmár István: *A szöveg, ha álom*, „Beszélő” c. folyóirat, 2003,
<http://beszelo.c3.hu/03/06/21kalmar.htm>, (Letöltés ideje: 2017.03.16)
18. Bruno Bettelheim: *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*, Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2011
19. Kenéz Tünde: *Mesék és mesekönyvek illusztrációinak adatbázisa*, Debreceni Egyetem Komputergrafikai és Könyvtár-informatikai Tanszék, 2005,
<https://nws.niif.hu/ncd2005/docs/ehu/005.pdf>, (Letöltés ideje: 2017.05. 03)
20. Kőpataki Krisztina: *A gyermek és a mese kapcsolata.Felmérés 8-11 éves nagykőrösi diákok körében* Debreceni Egyetem Informatikai Kar Könyvtárinformatikai Tanszék, Debrecen, 2008,
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/66654/Kopataki_Krisztina_2008.pdf?sequence=1, (Letöltés ideje: 2017.04.30)
21. Molnár Anita: *A gyermeklap kialakulása és története. A mesekönyv története*,
<http://xa.yimg.com/kq/groups/21017987/33947388/name/molnar+anita.pdf>, (Letöltés ideje: 2017.04.02)
22. Puskás Pálma: *Okkal vannak levágott fejek az esti mesében*, Dívány.hu hivatalos weboldala, 2015,
http://divany.hu/poronty/2015/03/09/levagott_fejek_es_kivajt_szemek_a_nepmesekben/,
(Letöltés ideje: 2017.03.11)
23. Révész Emese: *Kalapos nyulakról s egyébekről, 2014 első félévének hazai gyermekkönyv illusztrációiról*, Bárka online, 2014, <http://www.barkaonline.hu/futtyoges-esnahatozas/4191-gyermekkoenyv-illusztraciokrol>, (Letöltés ideje: 2016.04.20)
24. Vekerdy Tamás: *A mese és fontossága*,
http://bobitaovoda17.hu/index_htm_files/u_mese.pdf, (Letöltés ideje 2017.04.30)
25. Komáromi Gabriella: *Gyermekirodalom*, Helikon Kiadó, Budapest, 1999

26. Bojti Andrea: *A mese lélektana*, Gyermekpszichológus blog, 2014, http://gyermekpszichologus.blog.hu/2014/04/10/a_mese_lelektana, (Letöltés ideje 2017.04.24)
27. Békés Rozi: *Rajztól rajzig*, Vida Győző, Magyar Grafika 2004/7. sz., http://epa.oszk.hu/00800/00892/00006/pdf/200411_64-67.pdf, (Letöltés ideje 2017.04.25)

VI.2. Képjegyzék

1. **ábra** Kálmán Tünde: *Mesekönyv kiadás Magyarországon 1987-ben és 2006-ban*(Összehasonlító elemzés), http://www.tanszertar.hu/eken/2008_03/kt_0803.htm, (Letöltés ideje: 2016.04.11)
2. **ábra** *Fametszet készítése*, <https://jpgraveur.files.wordpress.com/2011/12/travail-c3a0-lagrosse-gouge-sur-la-linogravure-22c3a0-quoi-pensent22.jpg>, (Letöltés ideje: 2016.04.25)
3. **ábra** *Tónusos fametszet La Fontaine egyik meséjéhez*, <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/muvtort/tevan/html/index.htm>, (Letöltés ideje: 2016.04.25)
4. **ábra** Aliprando Capriolo: *Hunyadi Mátyás mellképe (rézmetszet)*, 1596, http://matyasmesek.oszk.hu/galeria/hub1_ant_3194_matyas_abrazolas.jpg, (Letöltés ideje: 2016.04.25)
5. **ábra** *A Little Pretty Pocket-Book*, 1744, http://en.wikipedia.org/wiki/John_Newbery#/media/File:NewberyPocketBook.jpg, (Letöltés ideje: 2016.03.11)
6. **ábra** *Flóri könyve*, 1840, http://epa.oszk.hu/01200/01245/00044/images_0904/tt_flo_kon.jpg, (Letöltés ideje: 2016.03.11)
7. **ábra** Réber László: *Egyszer egy királyfi c. könyvhöz készített borító*, http://marvin.blinc.hu/product_tnimages_6/410/TN6_B318144.JPG, (Letöltés ideje: 2016.03.14)

8. **ábra** Banyai András: *Emese álmája c. könyvhöz készített borító*, http://moly.hu/system/covers/big/covers_1596.jpg, (Letöltés ideje: 2016.03.14)
9. **ábra** Jessie Willcox Smith: *A Child's Garden of Verses, 1905*, <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Wilcox.jpg>, (Letöltés ideje: 2016.05.03)
10. **ábra** *A mesét hallgató gyermek "kettős tekintete"*, http://media.babaszoba.hu/cikkek/main/35/3635/3635_1.jpg, (Letöltés ideje: 2016.04.12)

VI.3. Hivatkozáslista

1. Kalmár István: *A szöveg, ha álom* [8-12. bekezdés]
2. Vida Győző: *Békés Rozi – Rajztól rajzig* [64. oldal, 1. bekezdés]
3. Kalmár István: *A szöveg, ha álom* [8-12. bekezdések]
4. Kenéz Tünde: *Mesék és mesekönyvek illusztrációinak adatbázisa* [5. fejezet, 3. oldal]
5. Tevan Andor: *A könyv évezredes útja; Az illusztrált könyv* [275 old., I. bekezdés]
6. Kalmár István: *A szöveg, ha álom* [12. bekezdés]
7. Kenéz Tünde: *Mesék és mesekönyvek illusztrációinak adatbázisa* [5 fejezet, 3-4. oldal]
8. Cs. Tóth János: „*Kapcsold a szót a cselekményhez*”, a képet az íráshoz. (*A Móra Kiadó, mint a gyermekkönyv-illusztrátorok szellemi műhelye* [39. oldal])
9. Dusan Roll: *Gyermekkönyvek hősei illusztrációs megfogalmazásban a BIB-en.* [75. oldal]
10. Révész Emese: *Kalapos nyulakról, s egyebekről, 2014 első félévének hazai gyermekkönyv illusztrációiról* [1. bekezdés]
11. Gallusz Gyöngyi: *A nemesgrafikai eljárások alkalmazása az illusztrálásban. Sokszorosító eljárások. A nemesgrafikai sokszorosító eljárásokkal készült nyomatok jellegzetességei, a különböző technikák előnyei és korlátai az illusztráció készítésekor*[1-2. oldal]
12. Tevan Andor: *A könyv évezredes útja: Az illusztrált könyv*[275 oldal, III. bekezdés]
13. Tevan Andor: *A könyv évezredes útja: Az illusztrált könyv* [284-285 oldal]
14. D. Udvary Ildikó: *Kortárs magyar illusztrációművészet*[23-25. oldal]
15. Drescher Pál: *Régi magyar gyermekkönyvek* [I. fejezet, 15. bekezdés]
16. Molnár Anita: *A gyermeklap kialakulása és története. A mesekönyv története* [1-2. oldal]
17. Molnár Anita: *A gyermeklap kialakulása és története. A mesekönyv története* [1-2. oldal]

18. Drescher Pál: *Régi magyar gyermekkönyvek* [II. fejezet, 7. bekezdés]
19. Paulovkin Boglárka: *A magyar gyermekkönyvek hatalmas utat tettek meg*[4-5. bekezdés]
20. D. Udvary Ildikó: *Kortárs magyar illusztrációművészet*[23-25. oldal]
21. Kovács Hajnalka: *A gyermekkönyv illusztrációkról* [327. oldal, 1-2. bekezdés]
22. Kovács Hajnalka: *A gyermekkönyv illusztrációkról* [327-331. oldal]
23. Kovács Hajnalka: *A gyermekkönyv illusztrációkról* [327-331. oldal]
24. Kovács Hajnalka: *A gyermekkönyv illusztrációkról* [327-331. oldal]
25. Drescher Pál: *Régi magyar gyermekkönyvek* [I. fejezet, 1. bekezdés]
26. Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [3. bekezdés]
27. Kőpataki Krisztina: *A gyermek és a mese kapcsolata*[3. oldal, 1-2. bekezdés]
28. Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [5. bekezdés]
29. Bojti Andrea: *A mese lélektana* [2. bekezdés]
30. Kőpataki Krisztina: *A gyermek és a mese kapcsolata*[3-4. oldal]
31. Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [6. bekezdés]
32. Bruno Bettelheim: *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek* [27. oldal]
33. Vekerdy Tamás: *A mese és fontossága*[1-2. oldal]
34. Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [13. bekezdés]
35. Vekerdy Tamás: *A mese és fontossága* [2. oldal]
36. Esterl, Arnica: *A gyermeknek mese kell* [1. bekezdés]
37. Molnár Anita: *A gyermeklap kialakulása és története. A mesekönyv története* [1. oldal, 1. bekezdés]
38. Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció* [1-3. bekezdés]
39. Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció* [4-5. bekezdés]
40. Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció* [6. bekezdés]
41. Révész Emese: *Gyermekkönyv-illusztráció* [6-7. bekezdés]
42. Komáromi Gabriella: *Gyermekirodalom* [323. oldal]
43. Puskás Pálma: *Okkal vannak levágott fejek az esti mesében* [4-9. bekezdés]
44. Gábor Emese: *Értekezés a gyermekkönyv-illusztráció lényegéről* [4. bekezdés]
45. Kálmán Tünde: *Mesekönyv kiadás Magyarországon, 1987-ben és 2006-ban: összehasonlító elemzés* [12. bekezdés]
46. „Eső” c. folyóirat: *A népmese és a gyermeki tudattalan, Bruno Bettelheim meseértelmezése* [7-8. oldal]

47. Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [100. oldal]
48. Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [99-100. oldal]
49. Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben*[102. oldal]
50. Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [102. oldal, 2. bekezdés]
51. Gábor Emese: *Értekezés a gyermekkönyv-illusztráció lényegéről* [3. bekezdés]
52. Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben* [102. oldal]
53. Kenéz Tünde: *Mesék és mesekönyvek illusztrációinak adatbázisa*[4. fejezet,1. bekezdés]
54. Gábor Emese: *Értekezés a gyermekkönyv-illusztráció lényegéről* [5. bekezdés]
55. Bálint Péter: „Léttisztaság” *Reflexiók a szöveg és illusztráció kontextusáról a mesekönyvekben*[100. oldal]
56. Révész Emese: *Kiáltvány a gyerekkönyv-illusztrációért* [1-4. bekezdés]

VII. Gyakorlati rész melléklete

VII.1. Az foglalkozásvázlatok táblázatai

1. táblázat

I. foglalkozás
<i>A meséskönyvek birodalma</i>

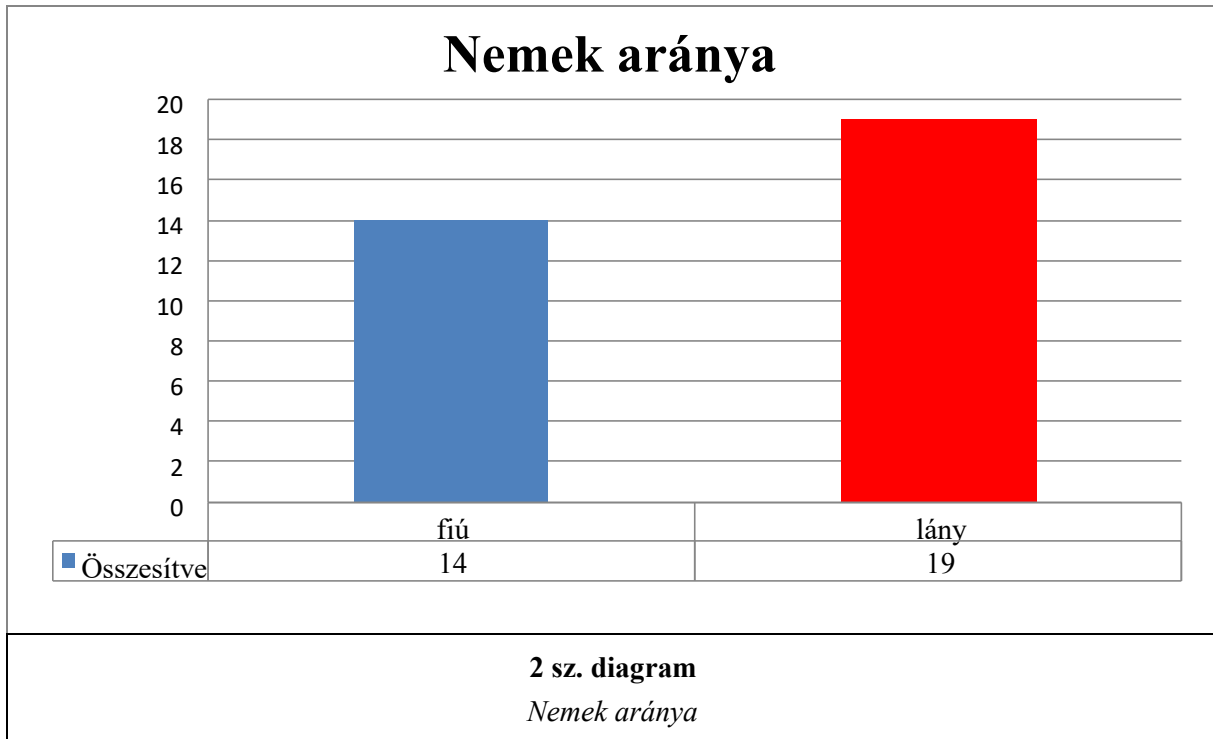
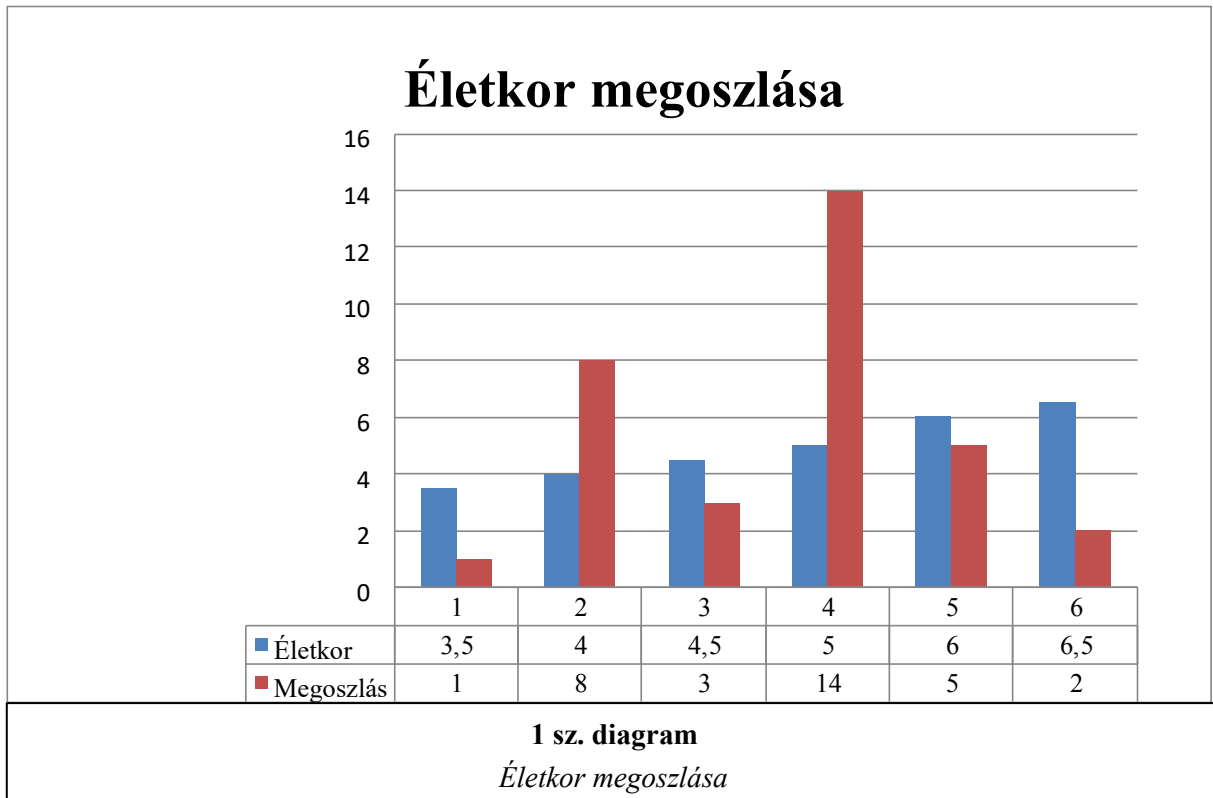
<p>Cél</p> <p>Feltérképezni a gyermekek ismereteit, tapasztalatait a mesés könyveikről, a velük való minden napi kapcsolatukról; bővíteni a meglévő tapasztalatokat a könyv tulajdonságairól, értékéről; fejleszteni kifejezőképességüket, beszédüket, emlékezetüket; nevelni őket a könyvek megbecsülésére és szeretetére.</p>
<p>Téma</p> <p>1. Hárs László: „Könyvespolc” c. versének felolvasása és tartalmának átbeszélése. 2. Beszélgetés a könyvekről:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Kinek van otthon könyvespolca?</i> • <i>Vannak-e rajta meséskönyvek?</i> • <i>Hogyan néznek ki ezek a könyvek és mire használjuk őket?</i> • <i>Hogyan tudhatunk meg belőlük valamit?</i> • <i>Mitől lehet egy könyv olyan fontos, hogy azt mondjuk rá: „kincset ér”?</i> • <i>Hogyan kell megbecsülni egy meséskönyvet?</i> <p>3. Memórijáték a könyvekkel. 4. Az otthoni feladat kiosztása. 5. A foglalkozás összegzése, a gyermekek megdicsérése.</p>
<p>Feladat</p> <p>„Szeretném, ha mindenki elgondolkodna azon, mitől lehet egy könyv olyan fontos, hogy azt mondjuk rá: „kincset ér”.”</p>
<p>Időbeosztás</p> <p>9:00-9:20 – Beszélgetés, játék.</p>
<p>Értékelés</p> <p>A foglalkozások összességében sikeresnek mondhatóak voltak. A legtöbb gyermek aktívan bekapcsolódott a beszélgetésbe, megosztották velem ismereteiket és tapasztalataikat a könyvekről. Kiderült, hogy a gyermekek többségének van otthon könyvespolca, sok könyve, azonban csak ritkán olvasnak nekik belőlük. A könyvek helyét sok esetben átvették a televíziós mesék. A foglalkozás végén történő memória játék feladatai nem jelentettek számukra nehézséget, könnyen megoldották azokat. A gyermekek hangulata észrevételeim alapján jó volt, és érdeklődést mutattak a téma iránt.</p>
<p>Otthoni kiegészítendő feladat</p> <p>A foglalkozás végén a következőt kértem a gyerekektől: „Azt szeretném kérni tőletek, hogy holnap mindenki hozza el nekem megmutatni a kedvenc meséskönyvét otthonról.”</p>
<p>Irodalom</p> <p>Szilágyiné Gálos Ildikó: <i>Az olvasóvá nevelés megalapozása óvodáskortól kisiskolás korig</i>, Szeretve Tanulni Oktatási Egyesület, Budapest,2008</p>
<p>Mellékletek</p> <p>Hárs László: „Könyvespolc” c. verse (a vers szövege megtalálható az évfolyammunka 16-ik oldalán).</p>
<p>Feltételek</p> <p>Csoportszoba, könyvespolc, különböző meséskönyvek.</p>

2. táblázat

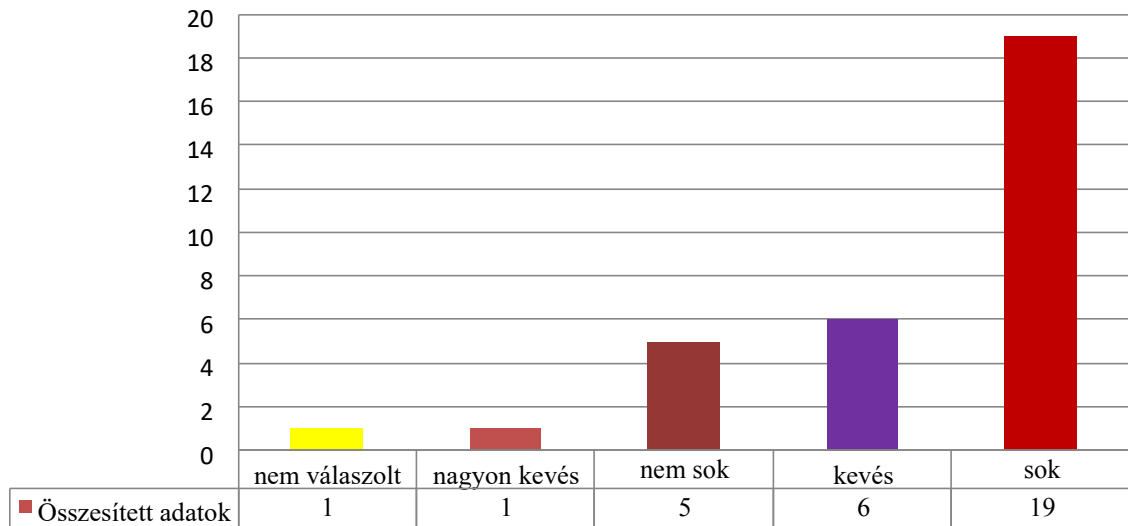
II. foglalkozás

<i>Kedvenc meséskönyvem otthonról</i>	
Cél	Feltárni a gyermekek egyéni tapasztalatait, véleményüket a meséskönyvekről, az azokkal szembeni elvárásokról; fejleszteni kifejezőkészségüket, beszédüket; nevelni őket a könyvek megbecsülésére és szeretetére.
Téma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Az előző foglalkozáson szerzett ismeretek felelevenítése. 2. Egyéni beszélgetések az elhozott meséskönyvről 3. A beszélgetések összefoglalása szóban, a gyermekek megdicsérése.
Feladat	„Szeretném, ha mindenki megmutatná nekem a kedvenc könyvét, majd mesélne nekem róla egy kicsit.”
Időbeosztás	<p>9:00-9:20 – Az csoport első felénekkönyvbemutatója. Egyénenként kb. 5 perc. 09:20-09:40 – Pihenő, játék.</p> <p>9:40-10:00- A csoport második felének könyvbemutatója.</p>
Értékelés	A beszélgetéssel egybekötött megfigyelés összességében eredményes volt. A legtöbb gyermeknyíltan beszélt nekem kedvenc könyvéről, annak a számára értékes tulajdonságairól. Azok a gyermekek, akiknél kicsit nehezebben ment az önkifejezés, nem feltétlenül adtak kevésbé érdekes válaszokat. A kis beszélgetőtársaim válaszai alapján elmondható, hogy a legfőbb kritériumok közé tartozik a képek sokasága, azok nagy mérete, valamint a színes képek alkalmazása. Negatívumként az hozható fel, hogy a könyvvel való foglalkozás csekély, így nem fejlődhetnek tovább- és tovább az azokról szerzett ismereteik, tapasztalataik. A meséskönyvek helyét a rajzfilmek vették át, melyek a szülők számára a kényelmesebb, idő- és energiatakarékosabb verziókat jelentik.
Irodalom	Szilágyiné Gálos Ildikó: <i>Az olvasóvá nevelés megalapozása óvodáskortól kisiskolás korig</i> , Szeretve Tanulni Oktatási Egyesület, Budapest, 2008
Feltételek	Csoportszoba, a gyerekek által elhozott kedvenc meséskönyvek, hangfelvevő készülék.

VII.2. Diagramok jegyzéke

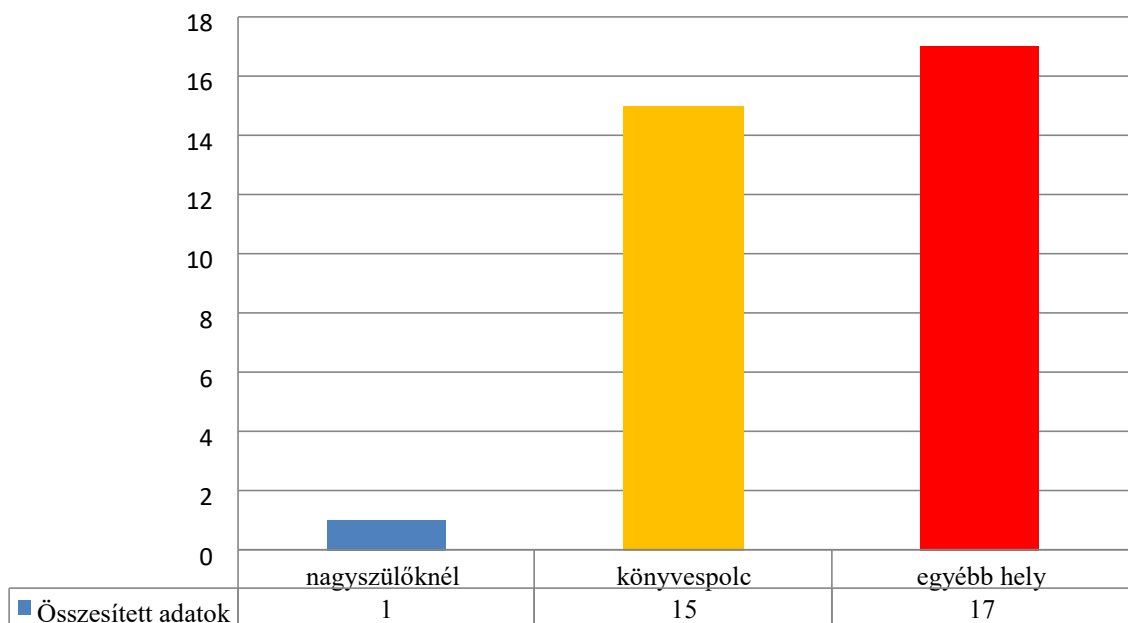
Sok vagy kevés mesékönyved van otthon?

3 sz. diagram

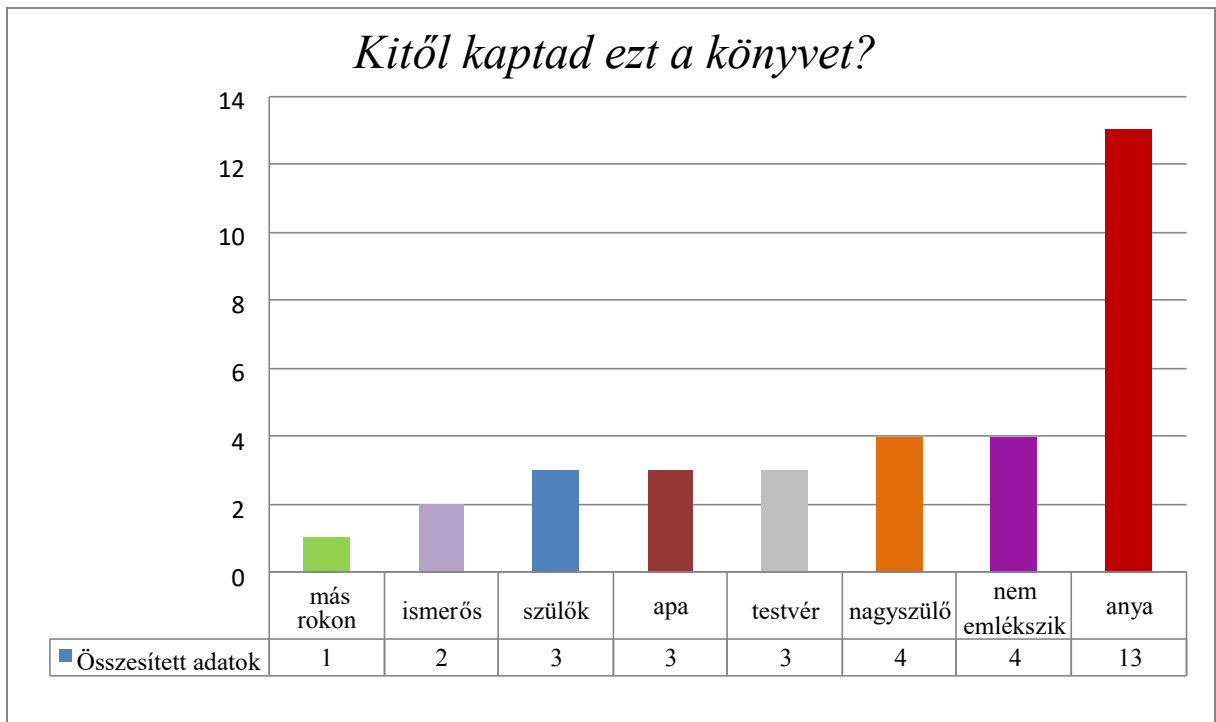
Sok vagy kevés mesékönyved van otthon?

Hol tartjátok otthon a könyveket?

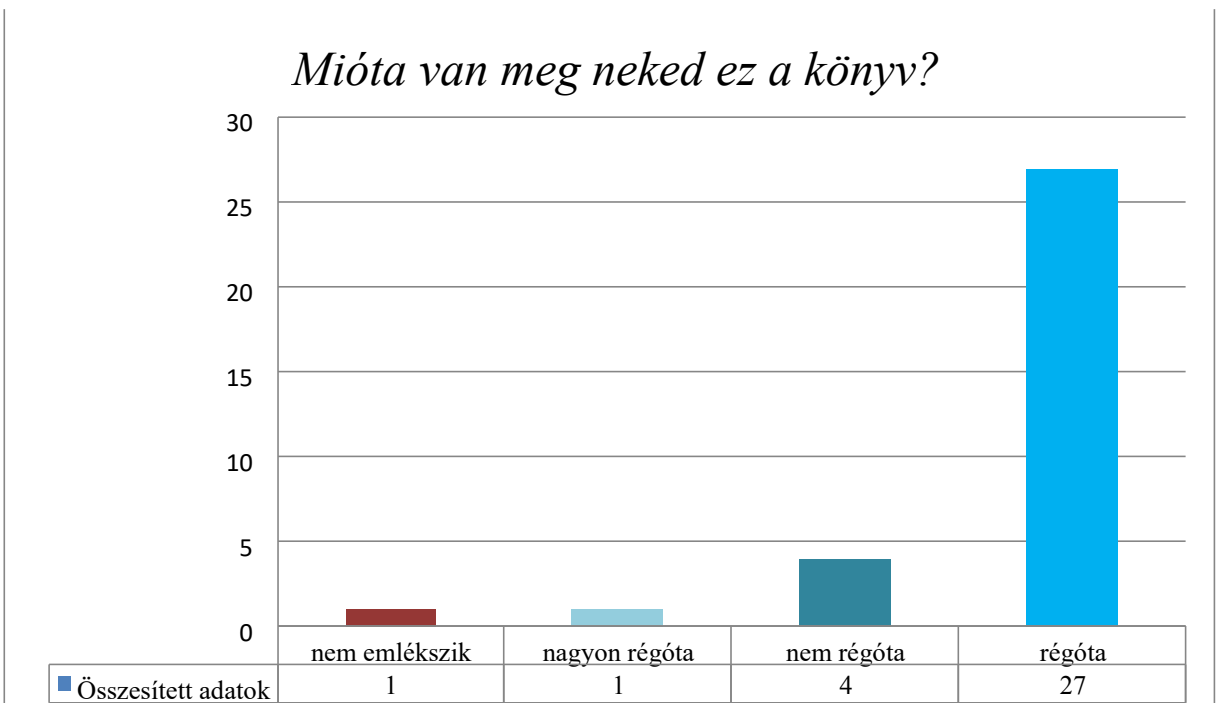

4 sz. diagram

Hol tartjátok otthon a könyveket?

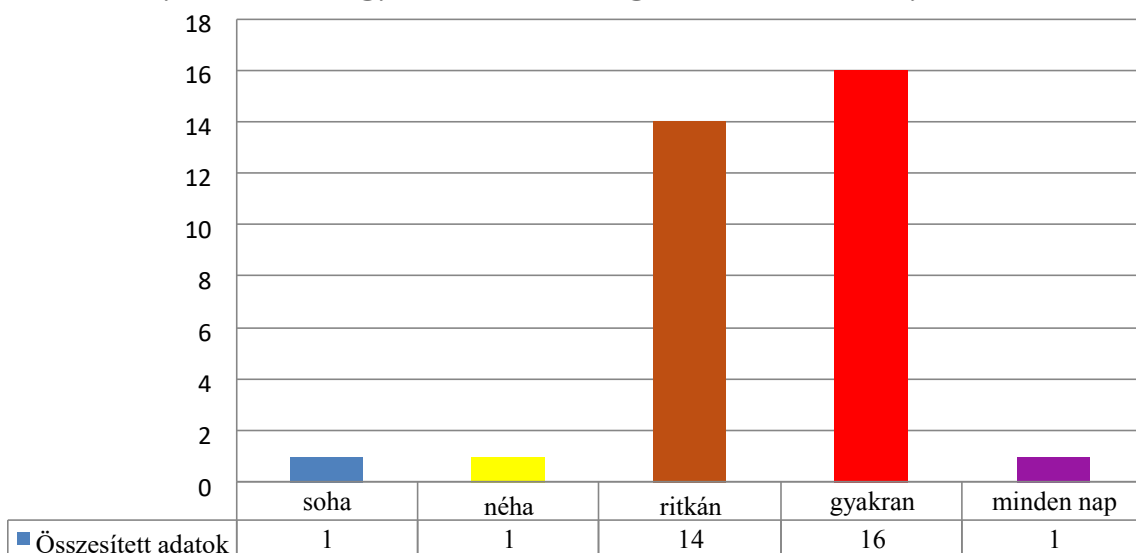

5 sz. diagram
Kitől kaptad ezt a könyvet?

6 sz. diagram
Mióta van meg neked ez a könyv?

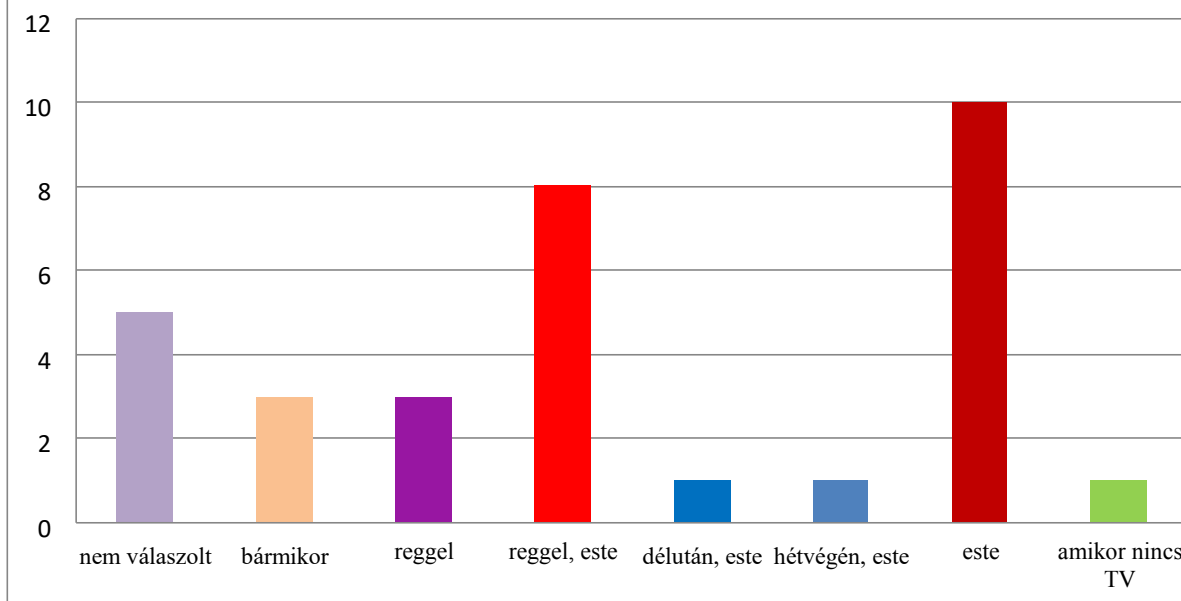
Gyakran vagy ritkán nézegeted ezt a könyvet?

7 sz. diagram

Gyakran vagy ritkán nézegeted ezt a könyvet?

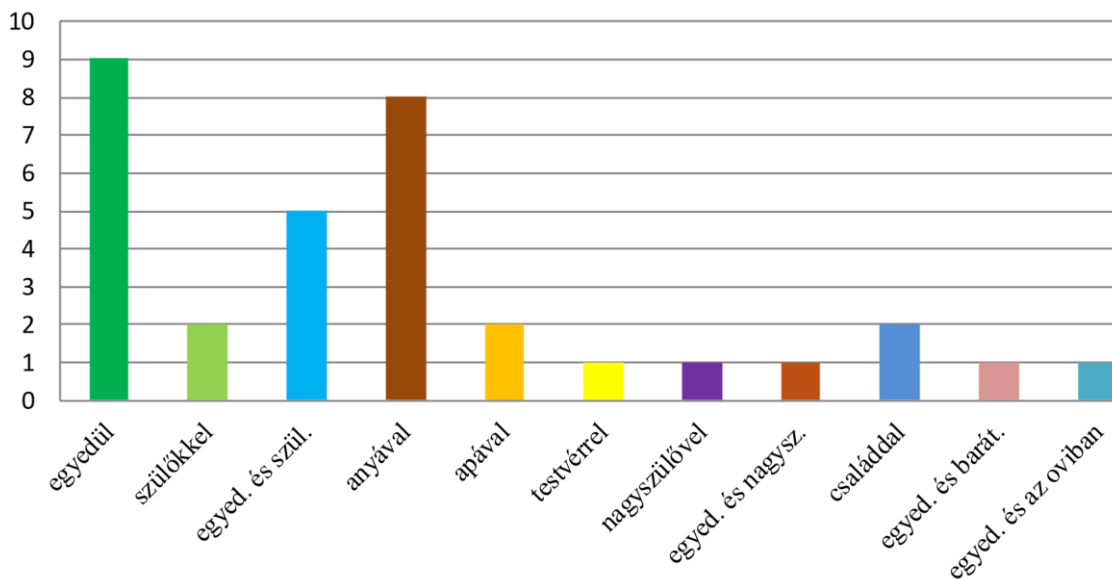
A nap folyamán mikor veszed/veszitek elő a könyvet?

8 sz. diagram

A nap folyamán mikor veszed/veszitek elő a könyvet?

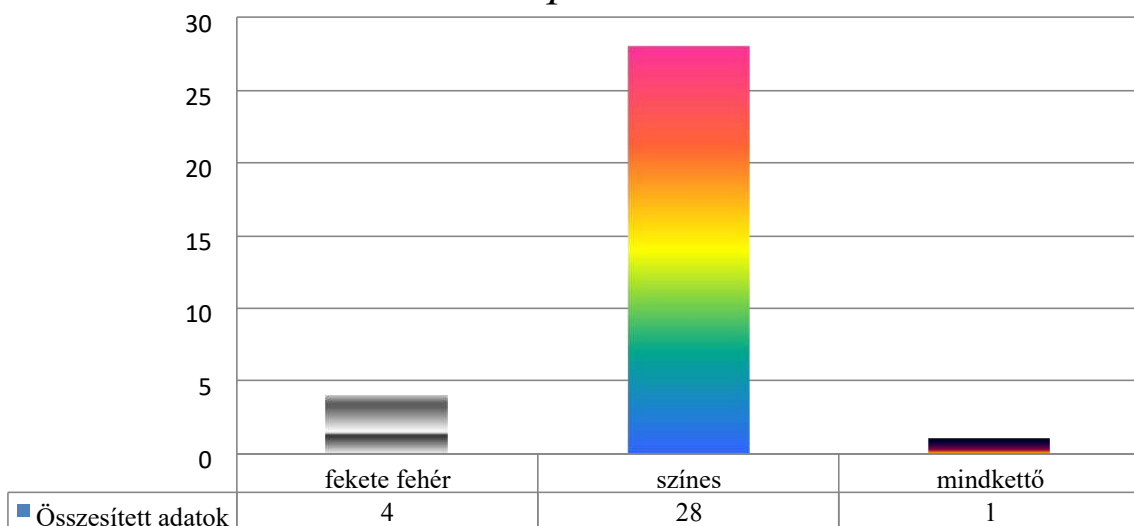
Egyedül, vagy valakivel nézegeted ezt a könyvet?

9 sz. diagram

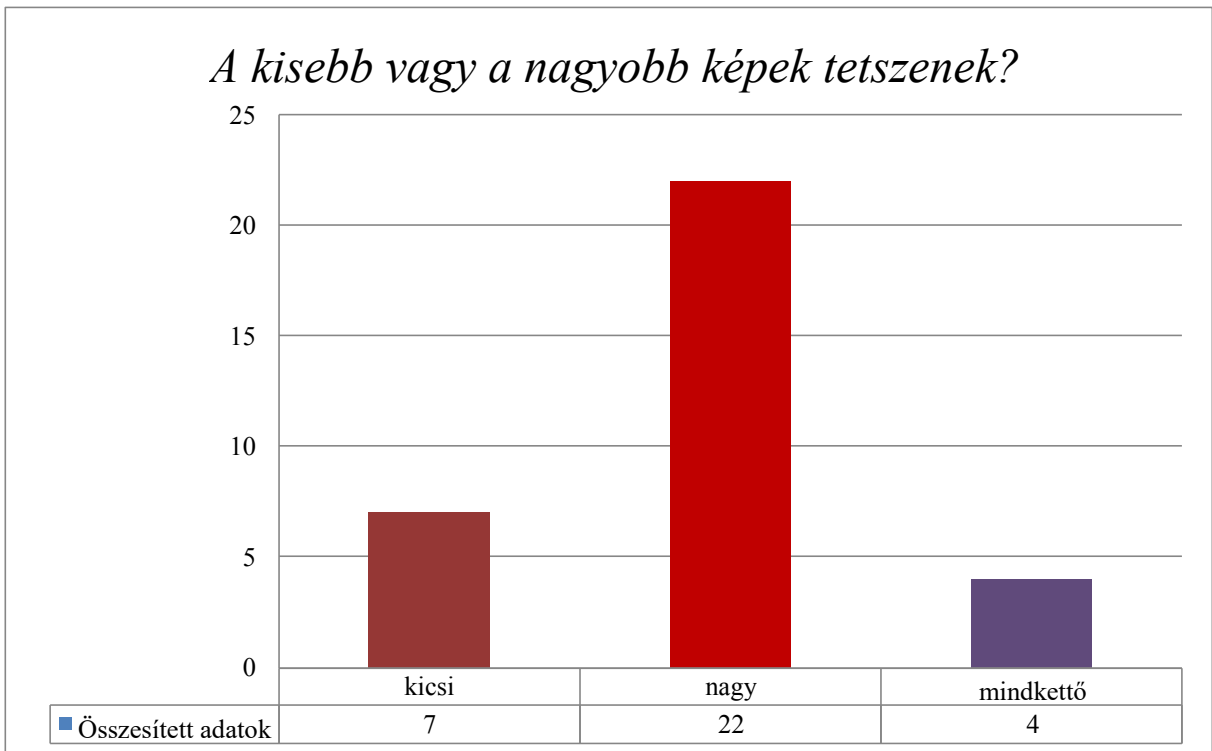
Egyedül, vagy valakivel nézegeted ezt a könyvet?

Inkább a fekete-fehér vagy színes könyvek, képek tetszenek?

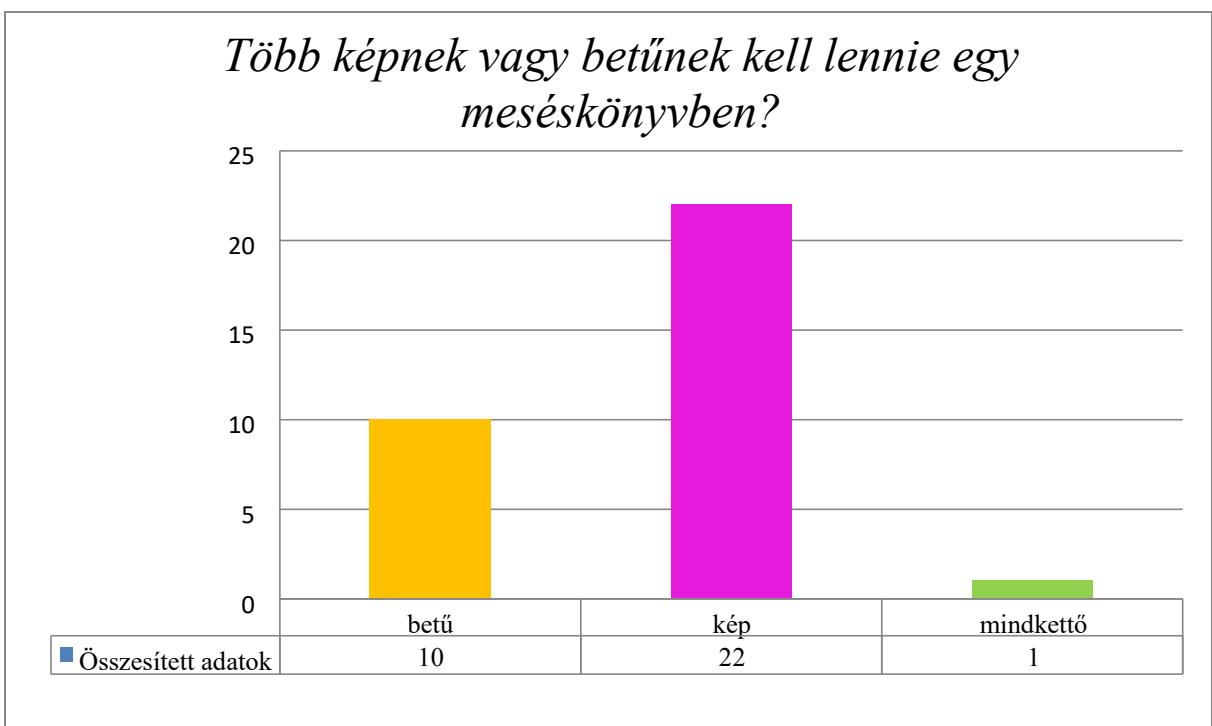
10 sz. diagram

Inkább a fekete-fehér vagy színes könyvek, képek tetszenek?

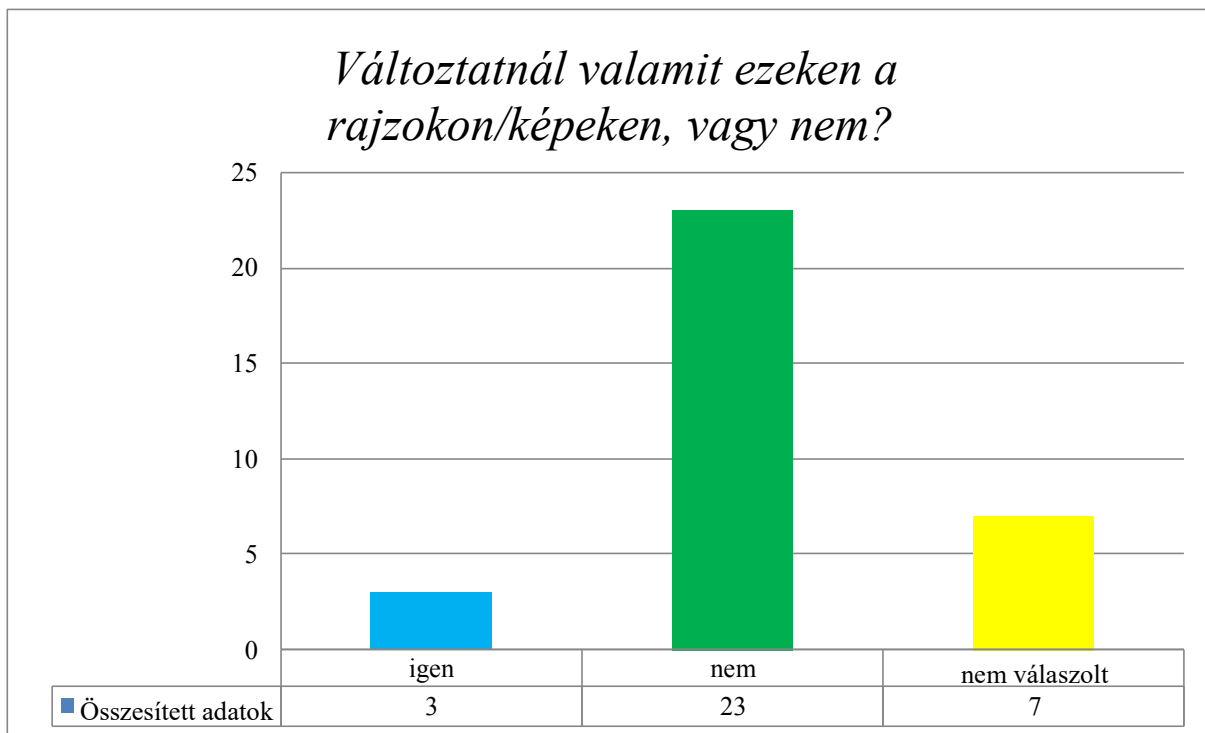
11 sz. diagram

A kisebb vagy a nagyobb képek tetszenek?

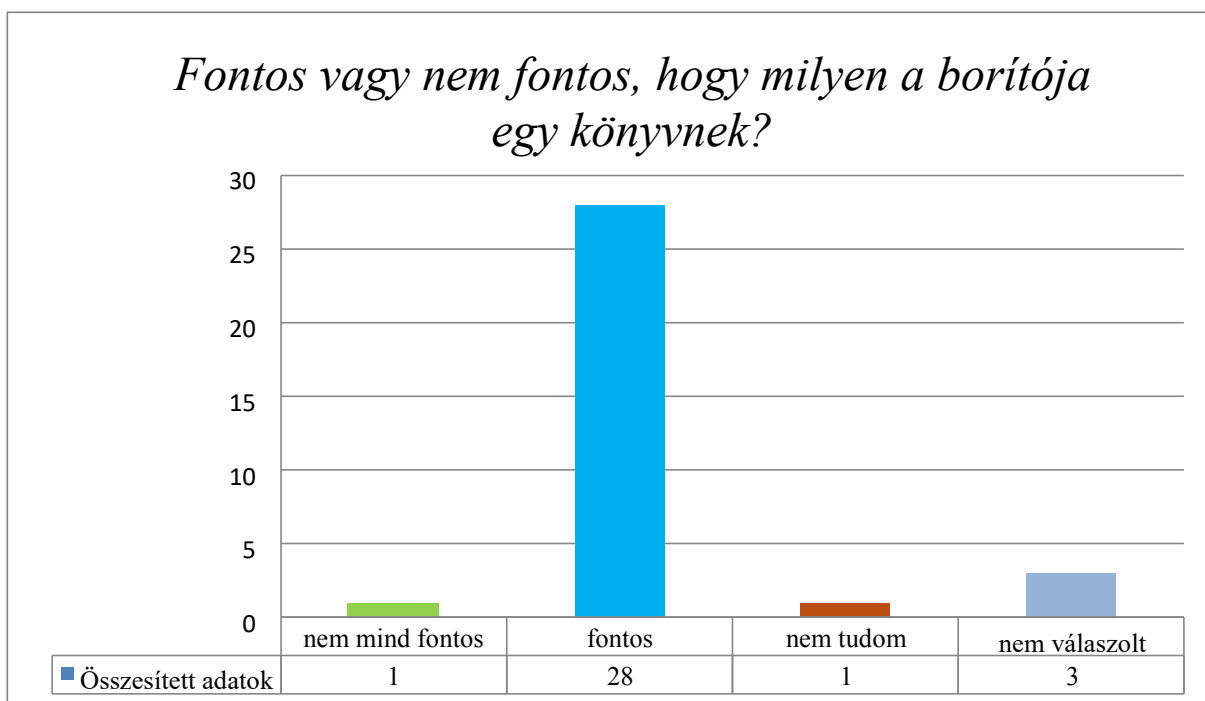
12 sz. diagram

Több képnek vagy betűnek kell lennie egy meséskönyvben?

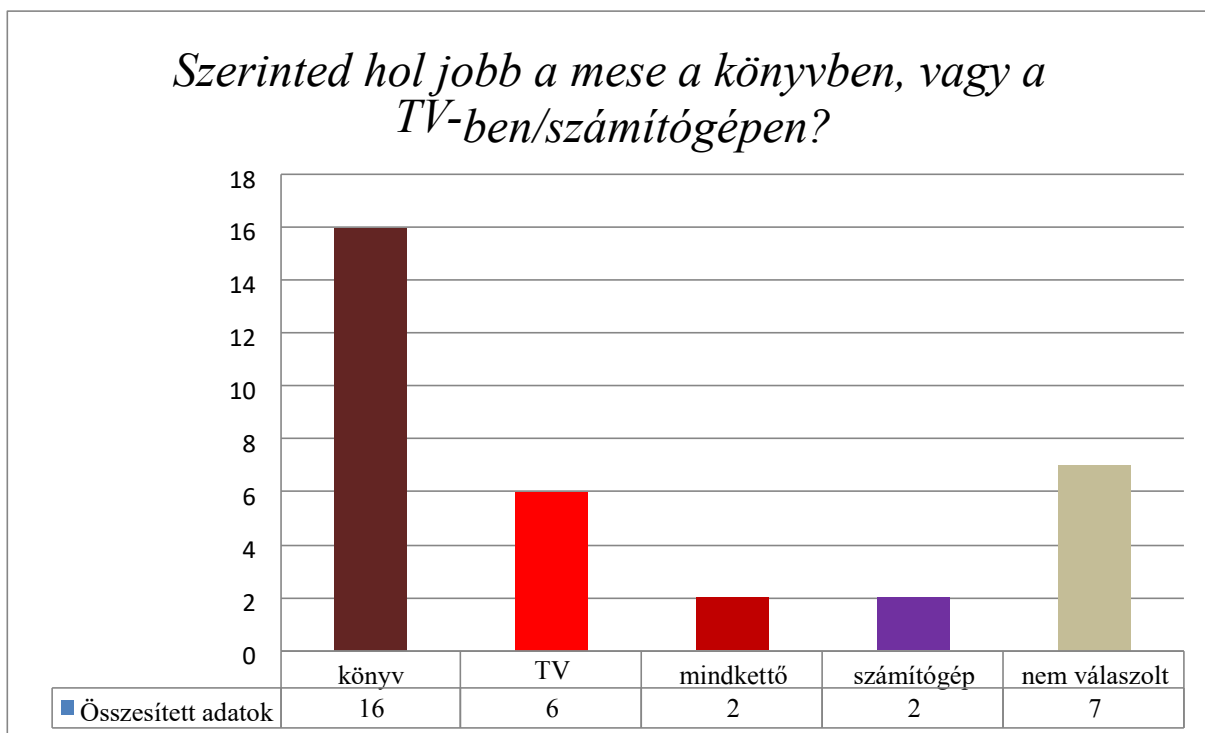

13 sz. diagram

Változtatnál valamit ezeken a rajzokon/képeken, vagy nem?

Fontos vagy nem fontos, hogy milyen a borítója egy könyvnek? **14 sz. diagram**

15 sz. diagram

Szerinted hol jobb a mese a könyvben, vagy a TV-ben/számítógépen?

Egyéb

A gyakorlati részt alátámasztó képanyag, a kérdéssort kiegészítő Excel táblázat és az interjúk begépelt változata a szakdolgozathoz csatolt CD-n megtalálhatóak.

VII.3. Képjegyzék

1 sz. fotó
Anna és kedvenc meséskönyvei

2 sz. fotó *Jázmin és kedvenc könyve,*
melyből elmondásai alapján, szülei minden este felolvassnak neki.